

ՀԱԿԱԿՈՌՈՒԴՑԻՈՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ
ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՀԱԿԱԿՈՌՈՒԴՑԻՈՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹՅԱՆ (ՀԱՆ) ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՁԵԿՈՒՅՑ

**«ԳԱՂՏՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻ» . ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԿԵՐԱՃՈՒՄ ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ
ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՀԵՆԱԿԵՏԻ**

Հետաքննության առարկա՝

**Հայաստանի աղանդավորական
կազմակերպությունները**

Հայաստանում տարիներ շարունակ ընդունված է եղել ոչ ավանդական կրոնական կազմակերպությունների գործունեությունը դիտարկել հիմնականում խղճի ազատության տեսանկյունից: Այսպիսի մոտեցումն ինքնին օրինաչափ է: Սահմանադրությունը յուրաքանչյուրին երաշխավորում է մտքի, խղճի և կրոնի ազատություն, իսկ կրոնական կազմակերպություններին՝ իրավահավասարություն և ինքնավարություն: Այնուամենայնիվ, թեմայի մեկ այլ կողմ էլ կա, որի մասին շատ ավելի հազվադեպ է բարձրաձայնվում: փակ կրոնական համայնքները կարող են վերածվել սոցիալական համախմբման պատրաստի ցանցերի՝ ունենալով ներքին կարգապահություն, կայուն հորիզոնական կապեր, ֆինանսավորման սեփական աղբյուրներ և առաջնորդներ, որոնք հեղինակություն են վայելում հետևորդների շրջանում: Հենց այստեղ էլ կրոնական հիմնախնդիրը դադարում է լինել զուտ աստվածաբանական: Խոսքն արդեն քաղաքական տեխնոլոգիայի մասին է:

Մինչ Հայ Առաքելական Եկեղեցին մղում է դարավոր պայքար հայ ժողովրդի ինքնության պահպանման համար, ստվերում ծավալվում է շատ ավելի վտանգավոր գործընթաց: Աղանդավորական կազմակերպությունները՝ «Կյանքի խոսքը», «Եհովայի վկաները», մորմոնները, «Աստծո դեսպանությունը» և տասնյակ այլ կառույցներ, վերածվել են ճյուղավորված ցանցի, որը ցանցապատել է երկրի քաղաքական իշխանությունը, տնտեսությունն ու ուժային կառույցները:

Թվերը ցնցող են: [Քայքայիչ պաշտամունքների գոհերի օգնության և վերականգնողական կենտրոնի տվյալներով](#)՝ աղանդներում ներգրավված է 350 հազար մարդ, ինչը կազմում է Հայաստանի բնակչության ավելի քան 10%-ը: Այս կազմակերպությունների տարեկան շրջանառությունը կազմում է շուրջ 1 միլիարդ դոլար: Ամեն տարի հետևորդների շարքերը համալրում են 5000–7000 նոր զոհեր: Ընդ որում, աշխարհում միջինում այս ցուցանիշը կազմում է 1–1.5%: Հայաստանը ցուցադրում է բնակչության ներգրավվածության անոմալ բարձր մակարդակ:

Կան պատերազմներ, որոնց մասին տեղեկագրերը չեն հաղորդում: Չկան զոհեր, չկան ավերված քաղաքներ, չկան ստորագրված վերջնագրեր: Կա միայն դանդաղ, գրեթե աննկատ մարումն այն ամենի, ինչը ժողովրդին դարձնում է ժողովուրդ՝ հիշողությունը, հավատքի, նրա դիմադրելու ունակությունը: Հենց այսպիսի պատերազմ է ընթանում այսօր Հայաստանի դեմ: Այն մղում են ոչ թե բանակները, այլ «միսիոներները»: Այն ֆինանսավորում են ոչ թե ռազմական բյուջեները, այլ «բարեգործական հիմնադրամները»: Դրա արդյունքը դառնում է ոչ թե բռնազավթված տարածքը, այլ բռնազավթված գիտակցությունը: Երբ երկրի յուրաքանչյուր տասներորդ քաղաքացին հայտնվում է աղանդավորական կազմակերպությունների ցանցերում, երբ նրանց տարեկան շրջանառությունը հասնում է միլիարդ դոլարի, իսկ հավաքագրման դասագրքերը գրեթե բառացիորեն կրկնում են հատուկ ծառայությունների ձեռնարկները, դա այլևս խղճի ազատության հարց չէ: Դա պետության գոյատևման հարցն է:

Դավաճանությունը երբեք չի գալիս միայն դրսից: Այն միշտ գտնում է իր կատարողներին ներսում՝ նրանց, ովքեր ստանում են փողեր, պաշտոններ և «հոգևոր» լեգիտիմություն՝ հավատարմության և լռության դիմաց:

Այսօր Հայ Առաքելական Եկեղեցին մտնում է վերջին կառույցը, որը չի ենթարկվում քաղաքական իրադրությանը: Հենց այդ պատճառով էլ պետական իշխանությունը կալանավորում է արքեպիսկոպոսներին, արգելում է կաթողիկոսին լքել երկիրը և հրապարակում է զեկույց, որը հիմնավորում է նրան գահընկեց անելու անհրաժեշտությունը: Միևնույն ժամանակ Երևանում կազմակերպվում է «աղոթքի նախաճաշ»՝ ԱՄՆ Սպիտակ տան և Պետդեպարտամենտի ներկայացուցիչների մասնակցությամբ, որտեղ վարչապետը Հայաստանը հայտարարում է «ավետյաց երկիր»: Այս ամենում չկա որևէ պատահականություն: Իրականում մենք ականատես ենք լինում հստակ օրինաչափության և հետևողականության. սկզբում ապալեգիտիմացնել եկեղեցու կանոնական ղեկավարությանը, այնուհետև լեգիտիմացնել պետությունը՝ որպես ժողովրդի և Աստծո միջև նոր միջնորդի: Այսպես է այսօր տեսք ստանում դավաճանությունը, որը կրում է կրոնական դիմակ, այսպես է տեսք ստանում Հայաստանի սողացող օկուպացիան:

ՀԱՆ-ի սույն հետաքննությունը այն մասին է, թե ով է ֆինանսավորում այս պատերազմը, ով է այն համակարգում, ով է դրանից շահույթ ստանում և ով է վճարում դրա համար: Աղանդավորական կազմակերպությունների ցանցի, օվկիանոսի այն կողմից ստացվող փողերի և պաշտոնյաների մասին, որոնց անունները պետք է տրվեն:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ. ԻՆՉՊԵՍ ԷՐ ՍՏԵՂԾՎՈՒՄ ՀԵՆԱԿԵՏԸ

1988 թվականի վակուումը որպես մոլոքի կետ

Հայկական «աղանդավորական հարցի» արմատը ոչ թե կրոնական է, այլ աշխարհաաքաղաքական: 1988 թվականի ավերիչ երկրաշարժից հետո, որը տասնյակ հազարավոր մարդկանց կյանք խլեց և անօթևան թողեց կես միլիոն մարդու, երկիրը հայտնվեց խորագույն հոգեբանական սթրեսի վիճակում:

[Երկրաշարժից մեկ շաբաթ անց](#) Հիսուս Զրիստոսի Վերջին Օրերի Սրբերի Եկեղեցու՝ կարևորությամբ երկրորդ ղեկավար մարմնի՝ Տասներկու Առաքյալների Զվորումի անդամ, ավագ Ռասել Մ. Նելսոնը Վաշինգտոնում հանդիպեց ԽՍՀՄ դեսպան Յուրի Դուբինին և նրա կնոջը՝ Լիանային՝ ցավակցություն հայտնելու և մարդասիրական օգնության համար նախատեսված չեկը հանձնելու նպատակով:

Լուսանկարում՝ Ռասել Մարիոն Նելսոն ավագը (անգլ.՝ Russell M. Nelson Sr.)՝ կրոնական առաջնորդ, նախկին վիրաբույժ, Հիսուս Զրիստոսի Վերջին

*Օրերի Սրբերի Եկեղեցու տասնյոթերորդ
Նախագահը:*

Երկրաշարժից տուժածներին օգնելու համար Յուսուպից գործարար և եկեղեցական առաջնորդ Ջոն Մ. Յանթամանը, համագործակցելով ամերիկացի բարերար Արմանո Յամմերի հետ, 1991 թվականի վերջին Երևանում բացեց բետոնի գործարան: Այն արտադրում էր երկաթբետոնե սալեր, որոնք օգտագործվում էին տների և բազմաբնակարան շենքերի շինարարության համար:

Մարդասիրական գործունեությունը զխավորում էր Դևիդ Մ. Յորնը, որը ղեկավարում էր գործարանը, ինչպես նաև զբաղվում էր սննդամթերքի և այլ ապրանքների մատակարարումների կազմակերպմամբ: Այս ջանքերի շնորհիվ եկեղեցին Հայաստանում գրանցվեց 1995 թվականի դեկտեմբերին:

Միխայիլ Օսկար Բելոուսովը մկրտություն ընդունեց 1992 թվականի մարտին և դարձավ առաջին տղամարդը, որը միացավ եկեղեցուն Հայաստանում: 1992 թվականի ապրիլին Նառա Սարգսյանը դարձավ առաջին կինը, որը ևս միացավ եկեղեցուն Հայաստանում: Երևանի մասնաճյուղը կազմակերպվեց 1994 թվականի հունվարին:

Հենց այդ ժամանակ, [Քայքայիչ պաշտամունքների գոհերի վերականգնողական կենտրոնի ղեկավար Ալեքսանդր Ամարյանի վկայությամբ](#), աղանդները «բարեգործական կազմակերպությունների քողի տակ Հայաստանում ծավալեցին ակտիվ գործունեություն»: Դա մուտքի իդեալական պահ էր. ավերված ենթակառուցվածքներ, բարոյալքված բնակչություն, պետական վերահսկողության բացակայություն:

[Այստեղ կարևոր է նաև հիշեցնել, թե ով էր Արմանո Յամմերը:](#)

Արմանո Յամմերը (ծնված ` Լևի Կոհան) ամերիկացի ձեռնարկատեր է, ում կյանքն ու գործունեությունը սերտորեն կապված էին ԽՍՀՄ-ի հետ: Նա երեք անգամ «ծնվել է» որպես հանրային դեմք. 1898 թվականին` որպես Օդեսայից ներգաղթյալի որդի, 1921 թվականին` Լենինի հետ հանդիպումից հետո, որը նրան տվեց արտոնություններ, ձեռնարկություններ շահագործելու իրավունք ու դուրս բերեց մեծ բիզնեսի ուղեծիր, և 1924 թվականին, երբ վերցրեց «Արմանո Յամմեր» («Մանգաղ և մուրճ») կեղծանունը:

Լուսանկարում` Արմանո Յամմերը

Սկսելով դեղագործությունից` Յամմերը փոխադրվեց նավթային ոլորտ` հմտորեն հարմարվելով իրավիճակին. ԱՄՆ-ում «չոր օրենքի» ժամանակ նա փող էր վաստակում

իմբիրի թուրմի միջոցով, որը սպառողները վերածում էին ալկոհոլի, իսկ արգելքի վերացումից հետո վերադարձավ նավթային բիզնեսին: 1920-ականների վերջին 100 հազար դոլար ներդնելով «Occidental Petroleum»-ում՝ 1950-ականներին նա այն վերածեց նավթային մոնոպոլիայի՝ տարեկան 5.5 միլիարդ դոլար վաճառքի ծավալով:

Իր կարողության նշանակալի մասը Համմերը դիզել էր ԽՍՀՄ-ի հետ համագործակցության արդյունքում. Անաստաս Միկոյանի միջնորդությամբ նա խորհրդային թանգարաններից և պահոցներից ընտրում և արտահանում էր արվեստի գլուխգործոցներ ու թանկարժեք իրեր (այդ թվում՝ Ֆաբերժեի ձվեր)՝ արևմուտքում վաճառելու համար: Ստացված միջոցներով ԽՍՀՄ-ում կառուցվում էին խոշոր արդյունաբերական օբյեկտներ: Ընդ որում, Համմերը ոչ միայն միջնորդավճար էր ստանում, այլև կազմակերպում էր «Ռոմանով ցարերի գանձերը» ցուցահանդեսները՝ իրեն պահելով տոմսերի վաճառքից ստացված հասույթը և համալրելով իր անձնական հավաքածուն՝ «Փոքր Գրանովիտայա պալատը»:

Համմերը տասնամյակներ շարունակ կապեր էր պահպանում խորհրդային ղեկավարության հետ՝ շփվելով ԽՍՀՄ բոլոր առաջնորդների հետ, բացի Ստալինից և Անդրոպովից: Միաժամանակ նա համագործակցում էր ամերիկյան հատուկ ծառայությունների հետ. սկզբում ԴՅԲ-ի (FBI), իսկ հետո ԿՅՎ-ի (CIA) հետ, որտեղ հաշվառված էր որպես առանձնապես արժեքավոր գործակալ՝ «Օրակուլ» կեղծանվամբ: Նրա միջոցով ԱՄՆ-ն տվյալներ էր ստանում խորհրդային տնտեսության, ներկուսակցական տարաձայնությունների և արտաքին քաղաքական ծրագրերի մասին՝ ընդհուպ մինչև ՌԱՍ-1-ի (SALT I) շուրջ բանակցությունների մանրամասները և ԽՍՀՄ-ԶԺՀ հարաբերությունների լարվածությունը:

Մորմոններ. ինչպես 18 միլիոն դոլարով գնվեց հենակետը

Լուսանկարում Ջոն Հանթսմանը

Լեհաստանի [Կրակով քաղաքի Յագելոնյան համալսարանից Ռենատա Կրուկ-Մագուրն](#) իր «Կրոնական աղանդները որպես սպառնալիք Հայաստանի Հանրապետության սոցիալական անվտանգությանը» («Religious sects as a threat to social security in the Republic of Armenia») հետազոտության մեջ վերլուծում է Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կյանքում ոչ ավանդական կրոնական միավորումների դերը և դրանց ազդեցությունը ազգային ինքնության ու սոցիալական կայունության վրա:

Աշխատանքում բացահայտվում է, թե ինչպես են առանձին կրոնական խմբերի, մասնավորապես՝ մորմոնների գործունեությունը միահյուսվել բիզնես-շահերի և բարեգործության հետ՝ ձեռք բերելով նկատելի քաղաքական հնչեղություն: Այսպես, մորմոնական շարժման տարածումը Հայաստանում կապվում է ամերիկացի առաջնորդ Ջոն Հանթսմանի ակտիվության հետ. 1988 թվականի երկրաշարժից հետո նրա մարդասիրական ծավալուն օգնությունը (18 միլիոն դոլար) և հետագա ձեռնարկատիրական գործունեությունը (այդ թվում՝ 1990 թվականին Երևանում «Huntsman Building Products» ընկերության հիմնադրումը) նպաստեցին երկրում մորմոնների դիրքերի ամրապնդմանը՝ ընդհուպ մինչև նրանց պաշտոնական գրանցումը 1992 թվականին:

Հեղինակն ուշադրություն է հրավիրում տնտեսական ազդեցության, բարձր մակարդակի անձնական շփումների (ներառյալ Նախագահ Ռոբերտ Զոհարյանի այցը Յուտայում գտնվող Հանթսմանի տուն) և կրոնական խմբի լեգիտիմացման միջև եղած սերտ կապի վրա:

Չուգահեռաբար հետազոտության մեջ բացահայտվում է Հայ Առաքելական Եկեղեցու դիրքորոշումը՝ որպես ավանդական կրոնական ինքնությունը պաշտպանող հիմնական հաստատության: Հայ Առաքելական Եկեղեցին ներկայացված է որպես «աղանդների» դեմ պայքարի ակտիվ սուբյեկտ. այն ոչ միայն աջակցում է հասարակական բողոքի ակցիաներին (հատկապես փոքր քաղաքներում), այլև իրականացնում է լուսավորչական-քարոզչական աշխատանք, մասնավորապես՝ հրատարակում է «Գայլերը մեր միջով» թեմայով գրքույկներ, որտեղ այնպիսի խմբերի դավանաբանությունը, ինչպիսիք են Եհովայի վկաները, մորմոնները, Մուսլի աղանդը, «Հարե Կրիշնայի» հետևորդները և տրանսցենդենտալ մեդիտացիայի կողմնակիցները, հակադրվում է Հայ Առաքելական Եկեղեցու վարդապետությանը: Տեքստում ընդգծվում է, որ Հայ Առաքելական Եկեղեցու և նրան մոտ կանգնած շրջանակների քննարկումներում «աղանդների» գործունեությունը մեկնաբանվում է որպես սպառնալիք ազգային ինքնությանը, իսկ արևմտյան «հանդուրժողականության խաղը»՝ որպես Հայ Առաքելական Եկեղեցու՝ «ազգային ինքնությունը պահպանող ամրոցի» կարգավիճակը խաթարող գործիքի:

Հետազոտության մեջ հատուկ ուշադրություն է դարձված «աղանդավորության» դեմ պայքարում հասարակության և հատկապես երիտասարդության ներգրավմանը. բերվում են հանրային ելույթների օրինակներ (օրինակ՝ 2013 թվականի սեպտեմբերի 9-ի մամուլի ասուլիսը՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցու Տեր Կոմիտաս քահանա Հովնանյանի և «Միացյալ երիտասարդական լիգայի» առաջնորդի մասնակցությամբ), որտեղ հնչում էին պնդումներ Հայաստանում արտերկրից ֆինանսավորվող ավելի քան 215 «աղանդների» առկայության մասին, որոնց նպատակը պետականության խաթարումն է: Այսպիսով, հետազոտության բովանդակությունը կառուցված է այն դրույթի շուրջ, որ Հայաստանում «աղանդների» ընկալումը դուրս է գալիս զուտ կրոնական հարցի շրջանակից՝ դառնալով ազգային անվտանգության, մշակութային ինքնության, ավանդական հաստատությունների և արտաքին ազդեցությունների միջև ուժերի հարաբերակցության վերաբերյալ քննարկման մաս:

At the end of 2013, Armenia was appalled by the information on the US ambassador, John A. Heffern's visit to one of Yerevan's kindergartens. The visit was combined with a charity event organised by the Mormons, during which they handed out the CDs and books published by them.⁷³

The Mormons were promoted in Armenia by one of their American leaders, John Huntsman. In 1988, he donated 18 million dollars to the earthquake victims, for which he was later awarded by President Robert Kocharyan with one of the most prestigious state awards, the Order of Saint Mesrop Mashtots. Huntsman is a patron of a school and a street in Gyumri. In 1990, Huntsman established "Huntsman Building Products" in Yerevan, a company that produces roof and wall tiles. His influence might have allowed the Mormons to obtain official registration as early as 1992. His business flourished best during the presidency of Kocharyan – he received permission to open healthcare and education centres in Armenia. When, in 2005, the president visited the Armenian diaspora in Los Angeles, he stayed in Huntsman's house in Utah for a few days. What was particularly outrageous was that he went there without any accompanying people.⁷⁴

The activities aimed against the sects are eagerly joined by AAC priests, who lead people's protests against members of other religious associations. This is particularly visible in smaller towns.⁷⁵ AAC also publishes information materials and brochures aimed at protecting the Armenians against the influence of "sects". One of them, titled *Wolves Among Us*, begins with the statement that the contemporary world is a battlefield and the war is waged for people's minds and hearts. The brochure describes the activities and the doctrines of the best-established "sects" operating in Armenia, such as the Jehovah's Witnesses, the Mormons, the Moon sect, transcendental eastern meditations, and Hare Krishna. The brochure also demonstrates the differences between them and the faith and the doctrine of AAC.⁷⁶ Researchers point out that both the activity of the "sects" and the "tolerance play" used by the West are aimed at attacking AAC – "the bastion maintaining national identity" and depriving it of its status as the national church.⁷⁷ AAC insists on attracting the youth to help it fight the "sects". On 9 September 2013, at a press conference, the AAC priest Komytas Hovnanyan and the leader of the Great League of the Youth spoke against religious minorities, claiming that there are over 215 "sects" in Armenia and that they obtain money from abroad to destroy Armenia.⁷⁸

Այսպիսով, 1990 թվականին Հանթսմանը Երևանում հիմնադրեց «Huntsman Building Products»-ը: Նրա ազդեցությունն իր գազաթնակետին հասավ Բոչարյանի իշխանության օրոք. նա թույլտվություն ստացավ բացելու բժշկական և կրթական կենտրոններ: 2005 թվականին, այցելելով Լոս Անջելեսի հայկական համայնք, Բոչարյանը կանգ առավ Յուտայում գտնվող Հանթսմանի տանը՝ «ընդ որում՝ առանց ուղեկցողների»:

Արդյունքը. մորմոնները պաշտոնական գրանցում ստացան արդեն 1992 թվականին, այնինչ այլ կրոնական կազմակերպություններ տարիներ շարունակ չէին կարողանում հասնել այդ կարգավիճակին:

Ավելին, Ռենատա Կրոլ-Մազուրի հետազոտության տվյալներով՝ Հայաստանում մորմոնների գործունեությունը մի շարք փորձագետների և Հայ Առաքելական Եկեղեցու ներկայացուցիչների կողմից դիտարկվում է ոչ միայն որպես կրոնական քարոզչություն, այլև որպես գործոն, որը ուղղակի առնչվում է ազգային անվտանգության հարցերին:

Particularly worrying is the “outflow” of young AAC members to “sects”, it is among the youth that “sects” are particularly active. Over two thousand young people are among followers of the “Word of Life” sect (a faction of Protestantism). Young people are drawn into the sect thanks to its attractive offer directed at them – for example, the organisation of concerts of famous rock bands, summer camps, projects of mobilisation of the youth and youth parties. In rural areas, the youth receive clothes and everyday use items, and some events and games are organised for them. The “Zoom” project, implemented by the Word of Life since 2014, has been directed at the rural youth.⁶⁸ The “sect” is very popular in Russia, where it is perceived as leading very expansive activities. As it uses occultist methods in its meetings, as well as various means of controlling minds and mass persuasion, it is believed to be particularly dangerous to people, the society and the state.⁶⁹

According to Vardapet Komitas Hownanyan, head of the Centre of Children and Youth at Holy Etchmiadzin, the most dangerous sects are believed to be Family, known as Christian Mission, the Jehovah’s Witnesses and the Mormons.⁷⁰

According to AAC priests and the head of CARVDC, the Mormons’ goal is to conduct American intelligence activities. According to them, in 2011, 70 US citizens were among the Mormons in Armenia. They learn the Armenian language, learn the culture and customs of the Armenians, and, following a two-year internship, they return to their country to start working in special services. The list of Mormon leaders in Armenia includes staff from the US embassy. Aleksandr Amaryan also pointed out that the biggest communities of the Mormons are located near the state borders (for example, Artashat, which is 3.5 kilometres east of the Aras River, which constitutes a border with Turkey) and in places where army bases are located (Armenian and Russian).⁷¹ The Mormons have eight large information centres in the territory of Armenia, of which five are located in Yerevan. Researchers observe their interest in genealogical research on Armenians living both in the country and in the diaspora. The data are kept in the Mormon archives in Granite Mountain in Utah. The American intelligence actively uses this genealogy database.⁷²

Այս քննարկման առանցքային թեման դարձան համայնքի գործունեությունը հետախուզական նպատակներին ծառայեցնելու վերաբերյալ մեղադրանքները: Աշխատանքում բերված տվյալների համաձայն՝ 2011 թվականին Հայաստանի մորմոնների շրջանում հաշվառված էր ԱՄՆ 70 քաղաքացի: Հեղինակը պնդում է, որ երիտասարդ քարոզիչները երկրում անցնում են երկամյա փորձաշրջան. այդ ընթացքում նրանք սովորում են հայերեն, խորապես սուզվում են տեղական ավանդույթների ու սովորույթների մեջ, իսկ հայրենիք վերադառնալուց հետո կարող են ներգրավվել հատուկ ծառայությունների աշխատանքներում: Հետազոտության մեջ նշվում է, որ Հայաստանում մորմոնական համայնքի առաջնորդների ցանկում ընդգրկված են ԱՄՆ դեսպանատան աշխատակիցներ:

Վերլուծության մեջ հատուկ ուշադրություն է դարձված մորմոնների ներկայության աշխարհագրությանը: Ինչպես իր կենդանության օրոք նշում էր փորձագետ Ալեքսանդր Ամարյանը, ամենախոշոր համայնքները կենտրոնացված են պետական սահմանների մոտ և ռազմաբազաների տեղակայման շրջաններում: Ցայտուն է Արտաշատի օրինակը. այն տեղակայված է Արաքս գետից ընդամենը 3,5 կմ դեպի արևելք, որով

անցնում է Թուրքիայի հետ սահմանը: Այսպիսի տեղադրությունը, քննադատների կարծիքով, խմբի գործունեությանը հավելյալ ռազմավարական համատեքստ է հաղորդում:

Հայաստանի տարածքում մորմոններն ունեն ութ խոշոր տեղեկատվական կենտրոններ, որոնցից հինգը գտնվում են Երևանում: Ընդ որում, հետազոտողները արձանագրում են համայնքի ընդգծված հետաքրքրությունը տոհմաբանական հետազոտությունների նկատմամբ. իրականացվում է հայերի վերաբերյալ տվյալների հավաքագրում ինչպես Երկրի ներսում, այնպես էլ սփյուռքում: Հավաքված տեղեկությունները, ինչպես նշվում է աշխատանքում, պահվում են Գրանիտ Մաունթինի (Յուտա) մորմոնական արխիվներում, և մի շարք գնահատականներ ենթադրում են, որ այդ բազան ակտիվորեն օգտագործվում է ամերիկյան հետախուզության կողմից:

Այսպիսով, Ռենատա Կրուկ-Մազուրի մեկնաբանությամբ՝ մորմոնների ներկայությունը Հայաստանում բազմաշերտ երևույթ է. մարդասիրական և կրոնական գործունեության խորքում նկատվում են ենթակառուցվածքային, ժողովրդագրական ու աշխարհաքաղաքական բաղադրիչներ, որոնք հասարակական և եկեղեցական քննարկումներում հաճախ մեկնաբանվում են որպես սոցիալական կայունությանը սպառնացող հնարավոր վտանգ:

Հայկական ծխամատյանների արխիվները և մորմոնական ծագումնաբանական ցանցը

Հայաստանի պետական պատմական արխիվի համագործակցությունը Հիսուս Զրիստոսի Վերջին Օրերի Սրբերի Եկեղեցու ծագումնաբանական կառույցների հետ սկսվել է դեռևս **1993** թվականի սեպտեմբերին: Արևելյան Եվրոպայի ընտանեկան պատմության ընկերությունների դաշնության (FEEFHS) կյուբերի համաձայն՝ հենց այդ ժամանակ Երևանում սկսվել է Հայաստանի կենտրոնական պատմական արխիվի փաստաթղթերի միկրոֆիլմավորումը: Խոսքն առաջին հերթին եկեղեցական փաստաթղթերի՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցու ծխամատյանների և եկեղեցական գրանցամատյանների մասին էր, որոնք տեղեկություններ էին պարունակում մկրտությունների, ամուսնությունների և հուղարկավորությունների վերաբերյալ:

Մինչև **1998** թվականը Հայաստանի պետական պատմական արխիվի տնօրեն Սոնյա Միրզոյանը հայերեն և ռուսերեն կազմել էր այդ արխիվային կյուբերի հատուկ տեղեկատու-ցանկը: Այն փոխանցվել էր Սոլթ Լեյք Սիթիում գտնվող Ընտանեկան պատմության գրադարանին (**Family History Library, FHL**) և FEEFHS-ին՝ համացանցում հրապարակելու համար: FEEFHS-ն ուղղակիորեն նշում է, որ այս աշխատանքը Հայաստանի պետական պատմական արխիվի և LDS Family History Library-ի համագործակցության արդյունքն էր, և որ տեղեկատու-ցանկում ներառված բոլոր կյուբերը նկարահանվել էին **Family History Library**-ի կողմից:

Այսպիսով, փաստաթղթերով հաստատված աշխատանքներն ընդգրկում են առնվազն **1993–1998** թվականները: Միաժամանակ ճիշտ չի լինի 1998 թվականը համարել հայկական արխիվների միկրոֆիլմավորման ամբողջ ծրագրի ավարտի վերջնական տարեթիվը: Հայտնաբերված աղբյուրները վկայում են, որ աշխատանքները սկսվել են 1993 թվականին, իսկ ամփոփ տեղեկատու-ցանկը կազմվել է 1998-ին, սակայն Նախագծի ամբողջական դադարեցման պաշտոնական ամսաթիվ չեն նշում:

Նյութերի պատճենները պահվել են Սոլթ Լեյք Սիթիի **Family History Library**-ում և տարածվել աշխարհի տարբեր երկրներում գործող ընտանեկան պատմության կենտրոնների ցանցի միջոցով: Արխիվային ֆոնդերի մասին տվյալներն ընդգրկվել են FHL-ի գրացուցակում, որը հետագայում դարձել է **FamilySearch** համակարգի մասը: Հայկական ծխամատյանների տեղեկատու-ցանկը տեղադրվել է Նաև FEEFHS-ի կայքում:

Այս դեպքում մորմոնների հետ կապն ուղղակի է: Family History Library-ն և Ներկայիս FamilySearch-ը Հիսուս Զրիստոսի Վերջին Օրերի Սրբերի Եկեղեցու ծագումնաբանական կառույցներն են: FamilySearch-ը նշում է, որ ձևավորվել է 1894 թվականին հիմնադրված Յուտայի ծագումնաբանական ընկերության (Genealogical Society of Utah) հիմքի վրա, և որ եկեղեցին այդ ծառայությունը տրամադրում է անվճար: Եկեղեցական աղբյուրները նույնպես FamilySearch-ն ուղղակիորեն անվանում են եկեղեցու ծառայություն:

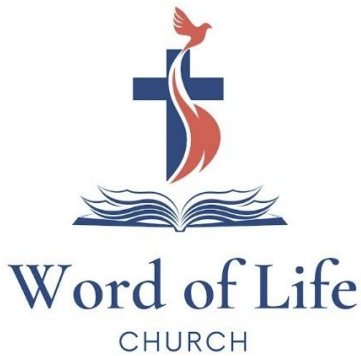
2012 թվականի մարտի **13**-ին, երբ Հրանուշ Հակոբյանը ղեկավարում էր Հայաստանի սփյուռքի Նախարարությունը, Նախարարությունը գործարկեց «Հայկական սփյուռքի վիրտուալ թանգարան»՝ **armdiasporamuseum.com** կայքը: Կայքի պահուցում կար «Հայկական ծագումնաբանություն» առանձին բաժինը, ինչպես նաև Ներկայացված էր **Armenian Family Tree** Նախագիծը, որի միջոցով օգտատերերը կարող էին կազմել իրենց տոհմաճառերը: Կայքի ստեղծման և բովանդակության համալրման համար պետական բյուջեից հատկացվել էր **6** միլիոն դրամ:

Աղբյուրների հղումներ. [FEEFHS — հայկական ծխական արխիվները և համագործակցությունը LDS Family History Library-ի հետ](#) • [FEEFHS — արխիվային գրքերի համապատասխանությունը FHL-ի միկրոֆիլմերին](#) • [FamilySearch — պաշտոնական տեղեկություն Հիսուս Զրիստոսի Վերջին Օրերի Սրբերի Եկեղեցու հետ կապի մասին](#) • [PanARMENIAN — Հրանուշ Հակոբյանի կողմից «Վիրտուալ թանգարանի» գործարկումը 2012 թվականի մարտի 13-ին](#) • [MediaMax — Սփյուռքի Նախարարության Նախագծի շնորհանդեսը](#)

«ԿՅԱՆՔԻ ԽՈՍՔ». ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՉԱՎԹԱԾ ԱՂԱՆԴԸ

Ռենատա Կրուկ-Մազուրի հետազոտության տվյալներով՝ Հայաստանում Հայ Առաքելական Եկեղեցու ներկայացուցիչների մոտ հատուկ տաճառ է առաջացնում երիտասարդ ծխականների «արտահոսքը» դեպի կրոնական «աղանդներ.» հենց երիտասարդության շրջանում են ոչ ավանդական միավորումներն իրականացնում ամենաակտիվ աշխատանքը:

Առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի բողոքականության ուղղություններից մեկին պատկանող «Կյանքի խոսք» աղանդի գործունեությունը: Փորձագետների գնահատմամբ՝ դրա հետևորդների թվում ավելի քան երկու հազար երիտասարդ կա: Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ երիտասարդների հավաքագրումը հիմնված է ոչ թե զուտ կրոնական ուսմունքի, այլ մտածված սոցիալական ներգործության վրա: Հայտնի ռոք խմբերի համերգների, ամառային ճամբարների, երիտասարդական երեկույթների և համախմբման ծրագրերի կազմակերպումը համայնքը գրավիչ է դարձնում դեռահասների ու ուսանողների համար: Գյուղական բնակավայրերում շեշտը դրվում է նյութական աջակցության վրա. երիտասարդներին հագուստ և առաջին անհրաժեշտության պարագաներ են բաժանում, նրանց համար կազմակերպում խաղեր ու տեղական միջոցառումներ: 2014 թվականից «Կյանքի խոսք» իրականացնում է «Zoom» ծրագիրը, որը նպատակաուղղված է գյուղական երիտասարդությանը:

Միաժամանակ եկեղեցական և փորձագիտական շրջանակներում այս խմբի գործունեությունը գնահատվում է որպես առանձնապես վտանգավոր: Պնդումներ են հնչում, որ հավաքների ընթացքում կիրառվում են օկուլտային ծեսեր և մեթոդներ, ինչպես նաև գիտակցության վերահսկման ու զանգվածային ներգործության տարբեր եղանակներ:

Քննադատների կարծիքով՝ դրանք կարող են սպառնալիք ներկայացնել ոչ միայն առանձին մարդկանց, այլև ամբողջ հասարակության ու պետության համար:

Արթուր Սիմոնյան. մարդ, որը ղեկավարում է Փաշինյանին

Լուսանկարում՝ «Կյանքի խոսք» աղանդի ավագ հովիվ Արթուր Սիմոնյանը:

Արթուր Սիմոնյանը հայկական աղանդային քաղաքականության կենտրոնական դեմքն է: Նրա կենսագրությունը ազդեցության գործակալին բնորոշ դասական ուղի է. մինչև 1991 թվականը՝ «բիզնես» Մոսկվայում, ապա՝ մկրտություն մոսկովյան եկեղեցում, ուսում Ուպսալայի շվեդական աստվածաշնչյան դպրոցում և 1995 թվականից՝ հովվական ծառայություն:

Աղանդի կայքում նշված է. «Արթուր և Լուսինե Սիմոնյանները արդեն 30 տարի է Հայաստանում «Կյանքի խոսք» ավետարանական եկեղեցու հովիվներն են: Նրանց անձնվեր ծառայության շնորհիվ հազարավոր մարդիկ իրենց կյանքն են նվիրել Աստծուն, վերականգնվել են բազմաթիվ կոտրված ճակատագրեր, ձևավորվել է նվիրյալ ծառայողների մեծ բանակ, հիմնադրվել են տասնյակ եկեղեցիներ Հայաստանում և արտերկրում»:

Լուսանկարում՝ Արթուր և Լուսինե Սիմոնյանները

Արմեն Լուսյանը հայաստանյան «Կյանքի խոսք» եկեղեցու առանցքային ղեկավարներից է: ՌԴ ԳԱ [Եվրոպայի ինստիտուտի վերլուծական գեկուլցում](#) նա նշված է որպես «երկրորդ հովիվ», որը ղեկավարում էր երևանյան եկեղեցին՝ ավագ հովիվ Արթուր Սիմոնյանի գլխավորությամբ: Նույն կառույցում հիշատակվում էին Սիմոնյանի հինգ օգնականները և ինը հովիվները, որոնք համակարգում էին տնային խմբերը:

Լուսանկարում՝ Արմեն Լուսյանը

Այսօր «Կյանքի խոսքը» տասնյակ համայնքներ ունի ամբողջ Հայաստանում՝ Աբովյան, Ալավերդի, Աշտարակ, Արմավիր, Արտաշատ, Գավառ, Գյումրի, Դիլիջան, Էջմիածին,

Կապան, Զրազդան, Մասիս, Մեղրի, Չարենցավան, Սպիտակ, Վանաձոր, Վարդենիս և այլուր: Կազմակերպությունն ինքը հայտարարում է երևանյան եկեղեցու 10 հազար անդամների և այցելուների մասին:

Ինքը՝ Սիմոնյանը, բնութագրվում է որպես «Word of Life եկեղեցիների Միջազգային խորհրդի անդամ և հետխորհրդային տարածաշրջանի «Կյանքի խոսք» եկեղեցիների եպիսկոպոս»: Հայկական եկեղեցիները, նրա սեփական տվյալներով, գործում են «Մերձավոր Արևելքում, Եվրոպայում, Ռուսաստանում և ԱՄՆ-ում»:

Սակայն շատ ավելի կարևոր է թափանցումը իշխանության բարձրագույն էշելոններ:

«Կյանքի խոսքը» և 2018 թվականի հեղափոխությունը

Ռոման Լուևկինի «Բողոքական եկեղեցիների դիրքորոշումը Հայաստանում քաղաքական ճգնաժամի ժամանակ» հետազոտության մեջ, որը հրապարակվել է ՌԴ ԳԱ Եվրոպայի ինստիտուտի կողմից 2018 թվականին, նշվում է, որ «Կյանքի խոսք» եկեղեցին ըստ էության աջակցել է զարնանը տեղի ունեցած քաղաքական փոփոխություններին: Ապրիլի 23-ին՝ ճգնաժամի ֆոնին, եկեղեցին հայտարարեց «աղոթք Հայաստանի համար», իսկ նրա ավագ հովիվ Արթուր Սիմոնյանը հրապարակայնորեն խոսում էր ցուցարարների բարձր քաղաքացիական գիտակցության, փոփոխությունների անհրաժեշտության և պայքարի խաղաղ բնույթի մասին: Նրա ելույթների կենտրոնական թեմաներից մեկը կոռուպցիայի դեմ պայքարն էր և պետական համակարգի ժողովրդավարական բարեփոխման հույսը:

Լուևկինի տվյալներով՝ «Կյանքի խոսքի» հետևորդները մասնակցել են քաղաքացիական ակցիաներին, ընդ որում դրա համար ղեկավարության հատուկ կարգադրություն չէր պահանջվում. եկեղեցին ինքն էր դաստիարակում ակտիվ քաղաքացիական դիրքորոշում: «Կյանքի խոսքի» հետ մեկտեղ ցույցերին կարող էին մասնակցել նաև այլ բողոքական համայնքներ՝ «Նոր սերունդ», «Ռեմա» և այլն. հղում անելով տեղական մամուլին՝ հետազոտողը բերում է այս համայնքների ակտիվիստների ընդհանուր թվի գնահատականը՝ 3–5 հազար մարդ: Քաղաքագետ Ստեփան Դանիելյանը նույնպես Լուևկինի հետ զրույցում հաստատել է բողոքական եկեղեցիների մասնակցությունը քաղաքացիական բողոքի ակցիաներին՝ դա կապելով նրանց հետևորդների շրջանում երիտասարդության բարձր տոկոսի հետ:

Հատկապես ուշագրավ է այն, որ իշխանափոխությունից հետո կադրային կապեր են ի հայտ եկել «Կյանքի խոսքի» և նոր վարչակազմի միջև: Լուևկինը հիշատակում է եկեղեցու հետ կապ ունեցող Գևորգ Աճեմյանին, որը մինչև 2018 թվականի հուլիսը զբաղեցրել է վարչապետի աշխատակազմի գործերի կառավարչի պաշտոնը, ինչպես նաև Փաշինյանի օգնական նշանակված Սոֆյա Նավասարդյանին: Այսպիսով, հետազոտողն արձանագրում է «Կյանքի խոսք» աղանդի հրապարակային աջակցությունը փոփոխություններին, համայնքի անդամների մասնակցությունը

բողոքի ցույցերին և եկեղեցու հետ կապ ունեցող անձանց հետագա ներգրավվածությունը իշխանության նոր համակարգում:

Հատկանշական է Վահե Պետրոսյանի կերպարը՝ «Վարորդների պաշտպանության լիգա» հասարակական կազմակերպության ղեկավարը, ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի գործերի նախկին կառավարիչ Գևորգ Աճեմյանի զինակիցը: Հայկական ՉԼՄ-ների տվյալներով՝ Վահե Պետրոսյանը ֆինանսավորել է «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» շարժումը, որը 2018 թվականի հուլիսի 6-ին հարձակում գործեց Գարեգին Բ կաթողիկոսի վրա՝ պահանջելով նրա հրաժարականը. նա «Կյանքի խոսքի» անդամ է:

Լուսանկարում՝ Գևորգ Աճեմյանը

2018 թվականի հուլիսի 10-ին հայկական ՉԼՄ-ները հայտնեցին վարչապետի աշխատակազմի գործերի կառավարիչ Գևորգ Աճեմյանի՝ «Կյանքի խոսքին» պատկանելու մասին:

Ընդ որում, դա լրագրողների ենթադրությունը չէր: **168.am**-ին տված հարցազրույցում, որը մեջբերել են մի քանի լրատվամիջոցներ, Աճեմյանն ինքը հաստատել է.

«Ես այս դավանանքի հետևորդն եմ, ես «Կյանքի խոսք» եկեղեցուց եմ, դա իմ հավատքն է»:

[Bavnews-ի հրապարակումի Գևորգ Աճեմյանի հայտարարությամբ:](#)

Նույն հայտարարությունը մեջբերում էր **Yerkir.am**-ը, որտեղ միաժամանակ մեջբերվում էին քաղաքական ընդդիմադիրների մեղադրանքները «Կյանքի խոսքի» հասցեին և նշվում, որ Աճեմյանն ինքը հաստատել է իր անդամակցությունը այդ եկեղեցուն: [Yerkir.am](#) — «Ես «Կյանքի խոսք» եկեղեցու հետևորդն եմ»:

2018 թվականի սեպտեմբերին վարչապետի օգնական նշանակվեց Սոֆյա Նավասարդյանը՝ Նիկոլ Փաշինյանի և Աննա Հակոբյանի ոճաբանը: Նշանակման փաստն ինքնին լուսաբանվել է «Գոլոս Արմենիի» հրապարակման մեջ՝ «Վարչապետը

Նոր օգնական ունի»: Հետագայում [«Ռուսաստանի հայերի թերթ»](#) (Երկրամաս) հրապարակեց Նյուրթ, որտեղ, հղում անելով սոցիալական ցանցերին, պնդվում էր, որ Նավասարդյանը կապված է «Կյանքի խոսքի» հետ և ներկա է եղել տվյալ եկեղեցու միջոցառումներին:

Լուսանկարում՝ Սոֆյա Նավասարդյանը

Հայաստանում Նորհոգեգալստական կազմակերպությունների ամենախիստ քննադատներից մեկը աղանդագետ Արթուր Վերդյանն է: 2021 թվականի հունվարին իր հարցազրույցում նա հայտարարեց. «Հայաստանի տարածքում գործող ամենավտանգավոր աղանդը «Կյանքի խոսք» աղանդն է»: Հարցազրույցի ամբողջական տեքստը հրապարակված է հետևյալ հղումով՝ [Արթուր Վերդյանի հարցազրույցը](#) «Կյանքի խոսքի» մասին: Նույն հարցազրույցում փորձագետը պնդում էր, որ Նորհոգեգալստական զանգվածային հավաքները իրենցից ներկայացնում են քաղաքական հանրահավաքի և կրոնական շոուի խառնուրդ, իսկ հետագայում այլ հարցազրույցներում նման կազմակերպությունների մեթոդները կապում էր Նիկոլ Փաշինյանի համար զանգվածային աջակցության ձևավորման հետ:

2025 թվականի աշնանը հրապարակախոս Գասպար Ադամյանը հանդես եկավ «Հայաստան. իշխանության դեկին գտնվող աղանդավորները նշաններ են տալիս» հոդվածով, որը հրապարակվեց «Գոլոս Արմենիի» թերթում, ապա տարածվեց մի շարք ռեսուրսների, այդ թվում՝ [«Երկրամասի»](#) կողմից: Հրապարակման մեջ պնդվում էր, որ Նիկոլ Փաշինյանի կողմից օգտագործվող «սրտիկի» տեսքով ժեստը կարող է կապված

լինել «Կյանքի խոսք» շարժման սիմվոլիկայի հետ: Հեղինակը նաև նշում էր, որ 2018 թվականից հետո հայկական ՉԼՄ-ները բազմիցս հայտնել են իշխանության բարձրագույն էշելոններում խոշոր կրոնական աղանդների հովանավորների ի հայտ գալու մասին:

Լուսանկարը՝ «Անտիսեկտա» տելեգրամյան ալիքից

Այսպիսով, բաց աղբյուրներում իսկապես առկա է հրապարակումների մի զգալի մաս, որոնք Նիկոլ Փաշինյանի թիմի առանձին ներկայացուցիչներին և նրա մերձավոր շրջապատի մարդկանց կապում են «Կյանքի խոսք» եկեղեցու հետ: Ամենափաստագրված իրողությունը մնում է Գևորգ Աճեմյանի խոստովանությունը տվյալ եկեղեցուն իր պատկանելության մասին:

«Լուսի Զիսուն» և «Կյանքի խոսքը»

Եթե Աճեմյանը ներկայացնում է «Կյանքի խոսքի» թափանցումը Հայաստանի ներքին քաղաքականություն, ապա Զիսունե Հալաջյանը, որ հայտնի է որպես «Լուսի Զիսո», ներկայացնում է մեկ այլ ուղղություն՝ քաղաքական համախմբումը վերազգային սիյուռքյան ցանցում:

Հալաջյանը սոցիալական ցանցերի սովորական օգտատեր չէր, որը պարզապես համակրում էր Նիկոլ Փաշինյանին: Ամերիկահայ [«ANA Unite» կազմակերպությունը](#) նրան ուղղակիորեն բնութագրում էր որպես Փաշինյանի հավատարիմ աջակից և գրում էր, որ նա օգտագործել է իր ազդեցությունը սոցիալական ցանցերում՝ Հարավային Կալիֆորնիայի և այլ երկրների հայերի շրջանում Փաշինյանի նկատմամբ աջակցություն կազմակերպելու և ուժեղացնելու համար:

Նրա լսարանի մասշտաբը բավականին տպավորիչ էր:

Ամիջականորեն Հալաջյանի հետ կապված [YouTube-յան ալիքում](#) (Kristine Halajyan/ Զիսունե Հալաջյան) հրապարակվում էին տեսանյութեր, որոնք ունեին տասնյակ հազարավոր հետևորդներ. օրինակ՝ 2019 թվականի հունիսի տեսանյութն ունի 90 հազար հետևորդ:

Հայկական մամուլում հետազայում շրջանառվում էր շուրջ 176 հազար հետևորդի մասին թիվը: [«Հրապարակ» թերթը](#), օրինակ, նրա մասին գրում էր որպես ԱՄՆ-ում բնակվող և հսկայական լսարան ունեցող բլոգերի՝ նրան անվանելով «Լուսի Քիսո»:

Այսինքն՝ մեր առջև ոչ թե պարզապես ակտիվիստ էր, այլ մեդիա-ինֆլուենսեր՝ պոտենցիալ շատ մեծ լսարանով, ինչը բացատրում է նրա նկատմամբ հետաքրքրությունը քաղաքական համախմբման համատեքստում:

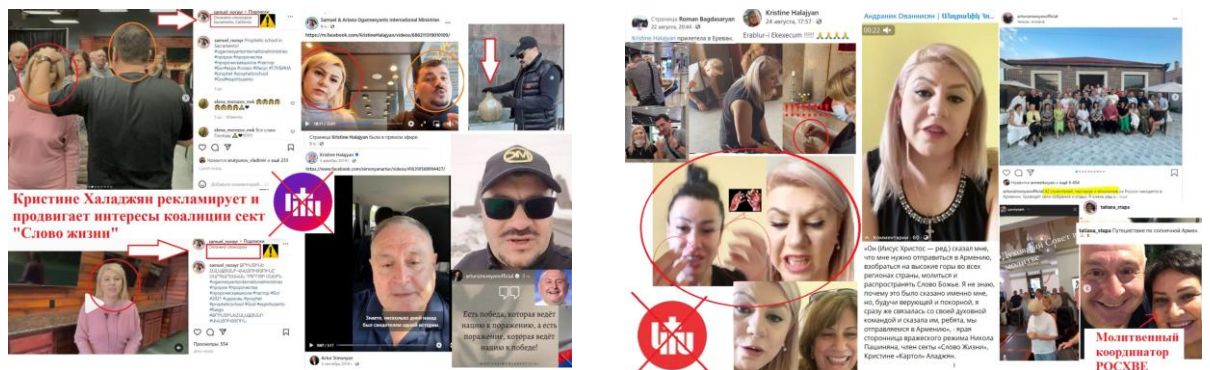
Այսպիսով, սփյուռքում նրա քաղաքական գործառույթը լիովին որոշակի էր՝ լսարանի հետ աշխատանք և դրա համախմբում՝ ի աջակցություն Հայաստանի նոր ղեկավարության:

Սակայն այս պատմությունն ունի նաև երկրորդ կողմ:

Քրիստինե Հալաջյանը կապված է «Կյանքի խոսք» տոտալիտար աղանդի հետ:

[«Անտիսեկտա» Telegram-ալիքի](#) հրապարակած լուսանկարներն ու տեսանյութերը ֆիքսում են Հալաջյանին «Կյանքի խոսքի» ներկայացուցիչների շրջապատում և այդ կրոնական միջավայրի հետ կապված միջոցառումներին: Ալիքն ինքը համակարգված կերպով հրապարակում էր նյութեր Քրիստինե Հալաջյանի, Արթուր Սիմոնյանի և նրանց հետ կապված քարոզիչների մասին՝ հրապարակումներին կցելով լուսանկարներ:

[«Անտիսեկտա» Telegram-ալիքը](#) պնդում է, որ Քրիստինե Հալաջյանի՝ աղանդին նվիրագործման ծեսն անցկացրել է կեղծ մարգարե Սամուել Հովհաննիսյանցը, ով «Կյանքի խոսք» աղանդի առաջնորդներից մեկն է: Ալիքը տեղեկությունը հաստատում է լուսանկարներով:

«ԵՀՈՎԱՅԻ ՎԿԱՆԵՐ». ՏՈՏԱԼԻՏԱՐ ՄԵՔԵՆԱ՝ «ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ» ԲՈՂԻ ՏԱԿ

2023 թվականին Արցախը կորցրած և նոր պատերազմի մշտական սպառնալիքի տակ ապրող երկրում տասնամյակներ շարունակ գործում է կրոնական կազմակերպություն, որի արժեհամակարգը ուղղակի հակասության մեջ է մտնում ազգային ինքնապահպանման հիմնական մեխանիզմների հետ: Խոսքը «Եհովայի վկաներ» կառույցի մասին է, որի կառավարման կենտրոնը գտնվում է ԱՄՆ-ում, և որը, սեփական տվյալներով, Հայաստանում ունի [11 779 քարոզիչ](tel:11779) և [125 ժողով](tel:125):

Այս թիվը միայն սառցալեռան գագաթն է: Հայկական «Քայքայիչ պաշտամունքների զոհերի վերականգնողական կենտրոնը» կազմակերպության հետ կապված անձանց իրական թիվը գնահատում է տասնյակ հազարներով: Առանձնահատուկ մտահոգություն է առաջացնում այն փաստը, որ այս կառույցները [կենտրոնացված են սահմանամերձ շրջաններում](#)՝ Գյումրի, Արտաշատ, Չարենցավան, Արարատ, Կապան: Հետևաբար, հարցը դավանանքի մեջ չէ. հարցն այն է, թե հավատարմության ինչպիսի համակարգ է ձևավորում այս կազմակերպությունը Հայաստանի քաղաքացիների մոտ:

Անուններ. ովքե՞ր են ղեկավարում կազմակերպությունը Հայաստանում

Հայաստանի կրոնական կազմակերպությունների պաշտոնական ռեգիստրի համաձայն՝ «Հայաստանի Հանրապետությունում Եհովայի վկաների քրիստոնեական կրոնական կազմակերպության» խորհրդի նախագահն է Հրաչ Բեշիշյանը: Կազմակերպությունն ունի կենտրոնական գրասենյակ Երևանում՝ Բեռու փողոց, 38 հասցեում, և գրանցված կենտրոններ Կապանում (որտեղ նրան է պատկանում տաքսի

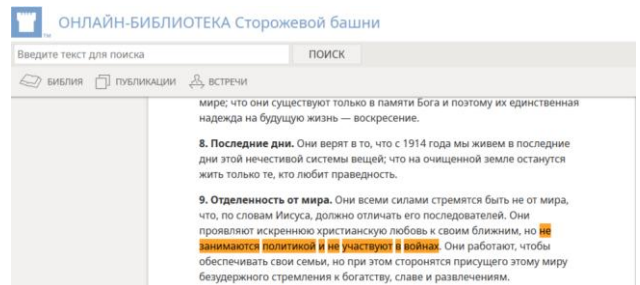

ծառայություն), Գյումրիում, Արմավիրում, Վանաձորում, Հրազդանում, Մասիսում, Արարատում, Արտաշատում և Ստեփանակերտում:

Կազմակերպության խորհրդի նախագահի տեղակալը Լևոն Մարգարյանն է՝ իրավաբան, որը 2000-ականների սկզբին անձամբ ներգրավվել է քրեական գործում: 2001 թվականին նրան [մեղադրանք էր առաջարկվել «հոգեորսության»](#) և «երիտասարդներին զինվորական ծառայությունից խուսափելուն հարկադրելու» համար, սակայն դատարանը նրան լիովին արդարացրել էր: Ավելի ուշ՝ 2003 թվականի նոյեմբերին, Մարգարյանի դեմ նոր քրեական գործ էր հարուցվել՝ այս անգամ Հայաստանի քրեական օրենսգրքի 244-րդ հոդվածով՝ «կրոնական ազատությունների պատրվակով քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների նկատմամբ ոտնձգություն կատարելու» մեղադրանքով: Գործ հարուցելու հիմքը կազմակերպության կրոնական ծեսերին երեխաների մասնակցությունն էր: Արմավիրի մարզի առաջին ատյանի դատարանն այս անգամ ևս արդարացրել էր նրան:

Ամենասուր հակամարտությունը «Եհովայի վկաների» և հայկական պետության միջև ծավալվում է զինվորական ծառայության շուրջ: Կազմակերպությունը սկզբունքորեն հրաժարվում է զինված հակամարտությունների մասնակցությունից: [Նրա անդամները պաշտոնապես հայտարարում են.](#) «Իրենք քաղաքականությամբ չեն զբաղվում և պատերազմներին չեն մասնակցում»:

Բանակ. դավանանք, որը կասկածի տակ է դնում երկրի պաշտպանունակությունը

Հենց այս դավանանքի հետ է կապված [Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումը](#): Դրա հետևանքով Հայաստանը ստիպված էր ստեղծել այլընտրանքային ծառայության համակարգ: Կազմակերպության տվյալներով՝ 2013 թվականից ի վեր հարյուրավոր երիտասարդ Եհովայի վկաներ անցել են այլընտրանքային քաղաքացիական ծառայություն:

1990-ականների պատերազմները, 2020 թվականի աղետը և Արցախի կորուստը վերապրած, ինչպես նաև նոր Եսկալացիայի մշտական վտանգի առջև կանգնած երկրի համար այն գաղափարախոսության տարածումը, որը բացառում է քաղաքացու մասնակցությունը երկրի զինված պաշտպանությանը, ուղղակի սպառնալիք է ազգի զորահավաքային ներուժին: Լեհ հետազոտող Ռենատա Կրուկ-Մազուրն իր «Եհովայի վկաները՝ որպես Հայաստանում ամենաշատ հալածվող աղանդ» աշխատության մեջ նշում է. «Ավելի ու ավելի հաճախ են կարծիքներ հնչում, որ Եհովայի վկաների թվի աճը

և նրանց խաղաղասիրական գաղափարախոսությունը չափազանց լուրջ սպառնալիք են Հայաստանի անվտանգությանը»:

Վերազգային կառավարում. փաստ, ոչ թե դավադրության տեսություն

Կազմակերպության քննադատները խոսում են «արտաքին կառավարման» մասին: Հայաստանը քաղաքականապես արտաքին կենտրոնից կառավարելու վերաբերյալ ապացույցներ չկան: Սակայն գոյություն ունի մեկ այլ երևույթ՝ կենտրոնացված վերազգային կրոնական կառավարում, որը ոչ ոք չի թաքցնում:

Կազմակերպությունը պաշտոնապես ընդունում է, որ ամբողջ աշխարհում Եհովայի վկաների գործունեությունը ղեկավարում է [Կառավարիչ մարմինը](#), որի կենտրոնակայանը գտնվում է ԱՄՆ Նյու Յորք նահանգի Ուորվիք քաղաքում: Հայաստանի համայնքներն այս միջազգային կառույցի մաս են: Դավանանքի, քարոզչական գործունեության և կրոնական կարգապահության վերաբերյալ որոշումները կայացնում է ոչ թե հայ հասարակությունը կամ Հայ Առաքելական Եկեղեցին, այլ ԱՄՆ-ում կենտրոնակայան ունեցող համաշխարհային կրոնական համակարգը:

ԻՇԽԱՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՎԱՆԱՎՈՐՉՈՒԹՅՈՒՆԸ. ԵՐԿԱԿԻ ՊԱՏԿԵՐ

Հայաստանում «Եհովայի վկաների» նկատմամբ իշխանությունների հովանավորության հարցը բարդ և հակասական է: Մի կողմից՝ Հայաստանի պաշտոնական մարմինները բազմիցս ինստիտուցիոնալ հանդուրժողականություն են ցուցաբերել կազմակերպության նկատմամբ:

2001 թվականին, Լևոն Մարգարյանի արդարացումից հետո, ԵԱՀԿ [Երևանյան ներկայացուցչությունը](#) [որոշունեց դատարանի որոշումը](#), որը նրան անմեղ ճանաչեց: 2012 թվականին Հայաստանի կառավարությունը համաձայնեց ՄԻԵԴ-ի որոշմամբ [112,000 եվրոյի փոխհատուցում վճարել «Եհովայի վկաներ» կազմակերպության 17 անդամների](#): 2013 թվականին Հայաստանը ստեղծեց այլընտրանքային ծառայության համակարգ, որը փաստացի աշխատում է առաջին հերթին հենց այդ կազմակերպության անդամների համար:

ԱՄՆ-Ն ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՏԱՐԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՀԿ-ՆԵՐԻ ՄԻՋՈՑՈՎ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ՔՈՂԻ ՏԱԿ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ ԴԱՐՏԱԴՐՈՒՄ Է ՕՏԱՐ ՕՐԱԿԱՐԳ:

Ամերիկյան միջամտությունը Հայաստանի կրոնական ոլորտին առանձին դրվագների ամբողջությունն չէ: Դա համակարգված գործընթաց է, որի գործիքները նկատվում են վախենալու չափ պարզորոշ. Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը, որն առաջ է մղում արևմուտքին անհրաժեշտ նորմերը, USAID-ն ու Սորոսի ցանցը, որոնք գումարներով են սնում լոյալ ՀԿ-ներին և մեդիաներին, և, ի վերջո, հենց իրենք՝ «Եհովայի վկաները»՝ մի կազմակերպություն, որի գործունեությունը թուլացնում է ազգային ինքնությունը և երկրի պաշտպանական ներուժը:

ՄԻԵԴ-ը որպես հարկադրանքի գործիք

«[Բայաթյանն ընդդեմ Հայաստանի](#)» գործը միջազգային արդարադատությունը օտար նորմեր պարտադրելու նպատակով օգտագործելու դասագրքային օրինակ է: Եհովայի վկա Վահան Բայաթյանը, 2001 թվականին կրոնական համոզմունքներով հրաժարվեց զինվորական ծառայությունից և դատապարտվեց երկուսուկես տարվա ազատազրկման:

2011 թվականի հուլիսի 7-ին ՄԻԵԴ Մեծ պալատը **16** կողմ և **1** դեմ ձայներով ճանաչեց, որ Հայաստանը խախտել է Եվրոպական կոնվենցիայի 9-րդ հոդվածը, որը երաշխավորում է մտքի, խղճի և կրոնի ազատությունը:

Դատարանը վճռեց Բայաթյանին վճարել **10 000** եվրո որպես բարոյական վնասի փոխհատուցում և **10 000** եվրո՝ դատական ծախսերի համար:

Ղատարանի վճռում նշվում է, որ խղճի հիմնավորմամբ զինվորական ծառայությունից հրաժարվելու իրավունքի ճանաչումը դարձել էր Եվրոպայի խորհրդին անդամակցել ցանկացող նոր պետությունների ընդունման նախապայմաններից մեկը:

Հայաստանի համար հետևանքն անմիջական էր. **2013** թվականին երկիրը հիմնովին վերափոխեց այլընտրանքային ծառայության համակարգը՝ այն ռազմական ենթակայությունից փոխանցելով քաղաքացիական կառույցներին, և համաներում կիրառեց զինվորական ծառայությունից հրաժարվելու համար դատապարտվածների նկատմամբ:

Սակայն այս «հաղթանակն» ունի ստվերոտ կողմ: [Forum 18-ի տվյալներով](#)՝ այլ դավանանքների ներկայացուցիչները՝ մոլոկանները, բապտիստները, տարիներ շարունակ չեն կարողանում այլընտրանքային ծառայության իրավունք ստանալ: Մոլոկան համայնքի անդամներից մեկը հայտարարել է. «Հանձնաժողովը մոլոկաններին այլընտրանքային ծառայություն չի տրամադրում: Վերջին մոլոկանը այլընտրանքային ծառայություն է ստացել մոտավորապես 2015 թվականին»: Սա նշանակում է, որ հայկական պետությունը փաստացի արտոնյալ ռեժիմ է ստեղծել մեկ որոշակի կրոնական կազմակերպության համար, ինչը խաթարում է օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը:

Փաստաթղթերով հաստատված է երևանցի բապտիստ [Դավիթ Նազարեթյանի դեպքը](#), ով 2023 թվականի հունվարին դիմում էր ներկայացրել այլընտրանքային ծառայության համար և մերժում ստացել: 2023 թվականի հոկտեմբերին ղատարանը նրան դատապարտեց երկու տարվա ազատազրկման: Այլընտրանքային ծառայության հանձնաժողովի անդամ Վարդան Աստաքյանը Forum 18-ին հաստատել է, որ 2024 թվականին դիմած **15–20** դիմորդներից բոլոր դրական պատասխան ստացած անձինք

Եհովայի վկաներ էին, իսկ միակ մերժումը ստացել է նախկին Եհովայի վկան, որը «չէր կարողացել հստակ շարադրել իր փաստարկները»:

Հայաստանը արտաքին ճնշման ներքո ստեղծել է արտոնյալ ուղի մեկ կոնկրետ կազմակերպության համար, և այդ ուղին փակ է մնացած բոլորի համար:

«Եհովայի վկաների» գործունեությունը՝ որպես արևմտյան ռազմավարության մաս

Արևմտյան ֆինանսավորման և դատական ճնշման պայմաններում «Եհովայի վկաները» Հայաստանում ստացել են իրավական պաշտպանություն և գործելու հնարավորություններ, որոնք անհամաչափ են նրանց իրական հանրային աջակցությանը:

Կազմակերպության պաշտոնական տվյալներով՝ [Հայաստանում կա 11 779](#) քարոզիչ և **125** ժողով: Յուրաքանչյուր քարոզչին բաժին է ընկնում երկրի **267** բնակիչ: Հայկական «Քայքայիչ պաշտամունքների գոհերի վերականգնողական կենտրոնը»

կազմակերպության հետ առնչություն ունեցող անձանց իրական թիվը գնահատում է տասնյակ հազարներով:

Գործունեության ֆինանսական ծավալներն առանձին հարցեր են առաջացնում: 2026 թվականի օգոստոսին կազմակերպությունը բազմօրյա համաժողովներ անցկացնելու համար վարձակալել է Երևանի Կարեն Դեմիրճյանի անվան մարզահամերգային համալիրի մեծ մարզադահլիճը: Համալիրի տնօրեն Կարեն Ղազարյանը հաստատել է, որ օգոստոսի բոլոր ուրբաթ, շաբաթ և կիրակի օրերի համար դահլիճի վարձակալությունն արժեցել է **200 միլիոն դրամ**: [NEWS.am-ը](#) հատուկ ընդգծել է, որ այդ համաժողովներն անցկացվել են «այն ժամանակահատվածում, երբ Հայաստանում ակտիվորեն քննարկվում է Հայ Առաքելական Եկեղեցու և Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Գարեգին Բ-ի շուրջ ստեղծված իրավիճակը»:

2025 թվականի նոյեմբերին [Panorama.am-ը հրապարակել է կյուլթ](#), որում Թերեզա Ավետիսյանը՝ վարչապետ Նիկոլ Փաշինյանի կազմակերպած կրոնական արարողությունների ակտիվ մասնակիցը և Գարեգին Բ կաթողիկոսի հրապարակային քննադատը, ներկայացվել է որպես «Եհովայի վկաներ» շարժման անդամ:

Կազմակերպությունը հետագայում հերքել է Ավետիսյանի՝ իր անդամը լինելու մասին տեղեկությունը և վերահաստատել քաղաքական ու միջկրոնական հարցերում իր «բացարձակ չեզոքությունը»: Այդուհանդերձ, այս դրվագը կազմակերպության և Հայաստանի գործող իշխանության միջև հնարավոր ոչ պաշտոնական կապի հարց է առաջացրել: Կազմակերպությունն այդ կապը շտապել է հերքել, սակայն դրանից դեպքը չի կորցրել իր նշանակությունը:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին և նրա հետ առնչվող շրջանակները հետևողականորեն [հանդես են գալիս կազմակերպության դեմ](#): Հոգևորական Չարեհ Աշուրյանը Եհովայի վկաներին հրապարակայնորեն անվանել է «առնետներ», իսկ նրանց գործունեությունը՝ «նողկալի» և «ազգը քայքայող»: Նա տեսագրել ու YouTube-ում հրապարակել է իր ելույթները՝ իշխանություններից պահանջելով արգելել կազմակերպության գործունեությունը:

Հայ Առաքելական Եկեղեցու մեկ այլ հոգևորական՝ Շահեն Հայրապետյանը, հեռուստաեթերում հայտարարել է, որ կրոնական փոքրամասնությունները «ձգտում են ոչնչացնել երկրի ազգային ինքնությունը» և «սպառնալիք են ազգային անվտանգությանը»: Նույն հաղորդման ընթացքում փաստաբան Վահան Հովհաննիսյանը պնդել է, որ կազմակերպության ներսում երեխաները «հոգեբանական ահաբեկման են ենթարկվում» և վերածվում «գոմբիների»:

[ԱՄՆ Պետդեպարտամենտի գնահատմամբ](#)՝ պետական մակարդակում դրսևորվող հանդուրժողականության և գերիշխող եկեղեցու հետ կապված շրջանակների թշնամական վերաբերմունքի համադրումը բարդ իրավիճակ է ստեղծում: Պետությունը կատարում է ՄԻԵԴ-ի որոշումները և իրավական մեխանիզմներ է ստեղծում, սակայն բոլոր կրոնական խմբերի համար հավասար պաշտպանություն չի ապահովում: Մոլոկաններն ու բապտիստները դժվարությամբ են ստանում

այլընտրանքային ծառայության հնարավորություն, մինչդեռ Եհովայի վկաների դիմումները գրեթե ինքնաբերաբար բավարարվում են:

«Լուրջ սպառնալիք ազգային անվտանգությանը»

«Ազգային արժեքների պահպանման ճակատի» ղեկավար Սևակ Աղաջանյանը 2015 թվականին [Երևանում կայացած մամուլի ասուլիսի ժամանակ](#) հայտարարել է. «Նրանք չեն ճանաչում պետական դրոշմ, զինանշանը, օրհներգը և այն ամենը, ինչ վերաբերում է պետականությանը: Այսինքն՝ նրանք նախ «Եհովայի վկաներ» են, իսկ հետո նոր՝ Հայաստանի քաղաքացի, նրանք նույնիսկ չեն ճանաչում, որ իրենք հայ են, «հայ» հասկացողությունը նրանց մոտ չկա: Սրանով նրանք խաթարում են մեր պետականությունը»:

Լուսանկարում՝ Սևակ Աղաջանյանը

Նրա խոսքով՝ ոստիկանությունը չի խոչընդոտում նրանց գործունեությանը, փոխարենը խոչընդոտում է նրանց, ովքեր պայքարում են «Եհովայի վկաների» դեմ:

Կազմակերպությունն ակտիվորեն օգտագործում է դատական մեխանիզմները՝ «հալածյալների» կերպար ստեղծելու համար: Աղանդի ներկայացուցիչները «տարբեր հարցերով դիմում են դատարան՝ փորձելով իրենց ներկայացնել ճնշումների ենթարկված մարդկանց դերում»: Այս ռազմավարության արմատները տանում են դեպի ԱՄՆ, որտեղից էլ ստացվում են միջոցները:

Այսպիսով, Հայաստանում «Եհովայի վկաների» ներկայությունը չպետք է ընկալվի միայն որպես կրոնական ազատության հարց: Կազմակերպությունն ունի ԱՄՆ-ում գործող կառավարման կենտրոնացված համակարգ, անվանական ղեկավարություն Հայաստանում, այլընտրանքային ծառայության համակարգից օգտվելու արտոնյալ հնարավորություն և ֆինանսական ռեսուրսներ, որոնք թույլ են տալիս հարյուրավոր միլիոն դրամներով վարձակալել երկրի խոշորագույն դահլիճները:

Հայաստանի նկատմամբ պահպանվող աշխարհաքաղաքական ճնշման պայմաններում սահմանամերձ գոտում վերազգային կազմակերպության ներկայությունը, որը հրաժարվում է դրոշին երդվելուց, պատերազմին մասնակցելուց և գաղափարապես կողմնորոշված է դեպի արտասահմանյան կենտրոն, մի հարց է, որը պահանջում է անվտանգության թափանցիկ և անկախ գնահատական:

Յուրաքանչյուրը և Լևոն Մարգարյանը անուններ են, որոնք պետք է հայտնի լինեն յուրաքանչյուրին, ով փորձում է հասկանալ՝ որտեղ է անցնում սահմանը խղճի

ազատության և այդ ազատությունն ապահովող պետության նկատմամբ քաղաքացու պարտականության միջև:

«ԱՍՏԾՈ ՂԵՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆ». ԱՂԱՆԴ, ՈՐԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵՑ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԵՂԱՇՐՋՈՒՄ

Սանդեյ Ադելաջա. Նիգերիայից մինչև «Նարնջագույն հեղափոխություն»

Սանդեյ Ադելաջան նիգերիացի է, ով 1994 թվականին Կիևում հիմնադրել է եկեղեցի, որը հետագայում ստացել է «Աստծո ղեսպանատուն» անվանումը: Սա հաստատվում է հենց կազմակերպության նյութերով. [նրա պաշտոնական կայքում նշվում է](#), որ եկեղեցին հիմնադրվել է 1994 թվականին, իսկ նրա ավագ հովիվը Նիգերիայի քաղաքացի Սանդեյ Ադելաջան է:

Լուսանկարում՝ Սանդեյ Ադելաջան

Սակայն շատ ավելի հետաքրքիր է կազմակերպության հետագա պատմությունը՝ դուրս գալը բուն կրոնական գործունեության շրջանակներից և Ուկրաինայի քաղաքական կյանքին ակտիվ մասնակցությունը:

Այս առումով հատկապես հատկանշական է **2004** թվականի «Նարնջագույն հեղափոխության» շրջանը: Այստեղ այլևս հարկ չկա հիմնվելու բացառապես անկախ հետազոտողների հրապարակումների վրա. Ադելաջան անձամբ է մանրամասն նկարագրել իր եկեղեցու մասնակցությունը քաղաքական իրադարձություններին:

[Իր պաշտոնական կայքում հրապարակված](#) «Ընտրությունների մասին» ուղերձում Ադելաջան ուղղակիորեն գրում է, որ «Աստծո ղեսպանությունը» **1500** մարդ է տրամադրել ընտրական հանձնաժողովներում աշխատելու համար և **4000** կամավոր-դիտորդ՝ կրկնակի քվեարկության ընթացքում: Նրա խոսքով՝ եկեղեցին տարածել է նաև ավելի քան **500 000** թերթ, իսկ նրա հազարավոր անդամներ մասնակցել են Մայդանում Վիկտոր Յուշչենկոյին աջակցող ցույցերին:

Եկեղեցու քաղաքական կապերը չավարտվեցին «Նարնջագույն հեղափոխությունից» հետո: Այս պատմության մեջ առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում Լեոնիդ Չերնոպեցկին, ով հետագայում ընտրվեց Կիևի քաղաքապետ: «Աստծո ղեսպանության» կայքն տեղադրված է հարցազրույց, որտեղ Ադելաջան ուղղակիորեն խոսում է Չերնոպեցկու մասին որպես եկեղեցու ծխականի: Հարցազրույցում քննարկվում է նաև նրա գործունեությունը քաղաքապետի պաշտոնում, ինչպես նաև փոխգործակցությունը եկեղեցու հետ:

Այսպիսով, այստեղ տեսանելի է աղանդների օգնությամբ հասարակական և քաղաքական համախմբման մեխանիզմը, որն առանձնապես ակնառու դրսևորվեց Ուկրաինայում 2004–2005 թվականներին:

«Աստծո դեսպանության» հայկական մասնաճյուղը. «Կենդանի հավատք»

Հայաստանում «Աստծո դեսպանության» հետ կապված խարիզմատիկ միջավայրի գործունեությունը արձանագրվում էր դեռևս **2000**-ական թվականներին: Եվա Լաշչենովայի՝ [«Հայաստանը ԱՄՆ-ի «շախմատային տախտակին»»](#) հոդվածում, որը հրապարակվել է 2006 թվականին «Мировая экономика и международные отношения» ամսագրում, նշվում է, որ Հայաստանում խարիզմատիկ կազմակերպությունները գործում էին կիսաօրինական դաշտում:

Հեղինակն առանձնակի նշում է «Կենդանի հավատք» եկեղեցին, որն համացանցում ներկայանում էր որպես ուկրաինական «Աստծո դեսպանատան» դուստր կազմակերպություն: Հայաստանում՝ նշելով Երևանյան հասցե և հեռախոսահամար: Ընդ որում, ըստ հրապարակման տվյալների, կազմակերպությունը գրանցված չէր, որի պատճառով նրա անդամների թիվը որոշելն գրեթե անհնար էր:

Լուսանկարում «Կենդանի հավատք» աղանդի խորհրդանիշն է:

Աղանդի ղեկավարն է ավագ հովիվ
Խաչիկ Սաֆարյանը:
Կազմակերպությունը պարբերաբար
անցկացնում է տարբեր միջոցառումներ,
որոնց մասին հրապարակում է
[սոցիալական ցանցերի իր էջերում](#):

Լուսանկարում՝ ավագ հովիվ Խաչիկ
Սաֆարյանը

«Կենդանի հավատքի» կապը «Աստծո ղեսպանության» հետ նկատվում է նաև
[Ալեքսանդր Ամարյանի հայտարարություններում](#): 2013 թվականի հունվարին նա
հայտնեց, որ «Կենդանի հավատքը» Հայաստանում սկսել է գործել 2012 թվականին:
Նրա գնահատմամբ՝ առավել վտանգավոր խարիզմատիկ շարժումների շարքում են
«Նոր սերունդը», «Կյանքի խոսքը», «Կենդանի հավատքը», «Քրիստոսի
հարսնացուները» և «Աստծո մարտիկները»:

Ընդ որում, Ամարյանը նման կառույցների գործունեությունը դիտարկում էր ոչ միայն
որպես կրոնական երևույթ: [2020 թվականի հարցազրույցում նա խոսում](#) էր կրոնական
համայնքների քաղաքական և ընտրական ներուժի մասին՝ պնդելով, որ հովվի ցուցման
դեպքում ամբողջ համայնքը կարող է համախմբվել և մասնակցել ընտրություններին:
Որպես առավել ցուցադրական օրինակ նա նշում էր ուկրաինական «Աստծո
ղեսպանությունը», որն ակտիվորեն մասնակցում էր 2004 թվականի «Նարնջագույն
հեղափոխությանը»:

ՀԱՎԱՔԱԳՐՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԿԱՆ. ԻՆՉՊԵՍ ԵՆ ՄԱՐԴՈՒՆ ԱՍՏԻՃԱՆԱԲԱՐ ՆԵՐՔԱՇՈՒՄ ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

Ի՞նչ է թաքնված «ծածուկ հիպնոսի» մասին խոսակցությունների հետևում, ինչպե՞ս են
աշխատում սոցիալական կապերն ու կրկնակի շփումները, և ի՞նչ է հայտնի այս մասին
հայկական փորձից:

Կրոնական աղանդների մասին խոսակցությունը սովորաբար սկսվում է հիպոսիզ, զոմբիացումից և «ուղեղի լվացումից»: Մարդուն իբր որոշակի մտքեր են ներշնչում, զրկում ինքնուրույն որոշումներ կայացնելու ունակությունից, և նա դառնում է կազմակերպության հնազանդ անդամ:

Ալեքսանդր Ամարյանի վկայությամբ՝

«աղանդավորական կազմակերպությունների համար նախատեսված հավաքագրման դասագրքերը մոտ 90 տոկոսով հիշեցնում են հատուկ ծառայությունների դասագրքերը»: Կախված հավաքագրումից՝ օգտագործվում են «ձայնային բնույթի հատուկ տեխնիկական միջոցներ»:

Լուսանկարում՝ Ալեքսանդր Ամարյանը

Նորիզեգալստական և խարիզմատիկ կազմակերպությունները կիրառում են «հնգյակների» և «եռյակների» համակարգը. մեկ կառույցի փակվելու դեպքում մյուսները շարունակում են գործել: Սա դասական հետախուզական մարտավարություն է:

Ալեքսանդր Ամարյանի ձեռքն էր ընկել «Ծածուկ հիպոսիզ» ուսումնական ձեռնարկը, որը պատկանում էր Հայաստանում աղանդներից մեկի ղեկավարներին: «Այնտեղ հստակ նշված է, թե ինչ եղանակով է հնարավոր մարդկանց զոմբիացնել և կառավարել նրանց վարքագիծը», — նշում էր փորձագետը:

Սակայն կրոնական դավանափոխության վերաբերյալ գիտական հետազոտությունները ցույց են տալիս շատ ավելի բարդ մեխանիզմ, որը, որքան էլ տարօրինակ է, շատ ավելի սովորական է:

Մարդուն պարտադիր չէ հիպոսացնել: Նրան կարելի է աստիճանաբար ներգրավել:

Սկզբում տալ ուշադրություն, հետո՝ բարեկամություն, այնուհետև՝ շփման նոր շրջանակ, դրանից հետո՝ կանոնավոր հանդիպումներ և ուսուցում: Արդյունքում մարդը ստանում է ոչ միայն կրոնական պատկերացումների նոր համակարգ, այլև նոր սոցիալական միջավայր:

Հենց սոցիալական կապերն են հետազոտողները համարում կրոնական հավաքագրման կարևորագույն գործոններից մեկը:

Դեռևս 1980 թվականին սոցիոլոգներ Ռոդնի Ստարկը և Ուիլյամ Բեյնբրիջը *American Journal of Sociology* ամսագրում հրապարակված իրենց «[Networks of Faith: Interpersonal Bonds and Recruitment to Cults and Sects](#)» հետազոտության մեջ, հիմնվելով երեք տարբեր կրոնական խմբերի քանակական տվյալների վրա, հանգեցին այն եզրակացության, որ սոցիալական ցանցերը առանցքային դեր են խաղում դրանց ձևավորման և զարգացման գործում: Ընդ որում, հեղինակները նշում էին, որ միջանձնային կապերն էական նշանակություն ունեն ոչ միայն այսպես կոչված

պաշտամունքների և աղանդների, այլև սովորական կրոնական կազմակերպությունների համար:

Սա նշանակում է, որ ամենաարդյունավետ «հավաքագրումը» հաճախ ամենևին էլ չի սկսվում քարոզչից:

Այն սկսվում է ընկերոջից, ազգականից, հարևանից կամ գործընկերոջից:

98 տոկոս. ի՞նչ ցույց տվեց Հայաստանը

ՀԱՆ-ի հետաքննության համար գոյություն ունի բացառիկ կարևոր աղբյուր՝ Անատոլի Տոկմանցևի [«Jehovah's Witnesses in Post-Soviet Armenia»](#) դոկտորական ատենախոսությունը, որը պաշտպանվել է Լոս Անջելեսի Կալիֆորնիայի համալսարանում 2023 թվականին:

Հետազոտողը դաշտային աշխատանք է իրականացրել Հայաստանում 2016-ից 2022 թվականներին՝ ուսումնասիրելով Եհովայի վկաների համայնքները Երևանում և այլ քաղաքներում: Նրա նյութը ներառում է հարյուրավոր հարցազրույցներ Եհովայի վկաների, պետական պաշտոնյաների, լրագրողների, կազմակերպության դեմ հանդես եկող ակտիվիստների, շարքային հայերի և Հայ Առաքելական Եկեղեցու ներկայացուցիչների հետ:

Եվ ահա այստեղ հայտնվում է մի թիվ, որը պետք է հետաքրքրի մեզ:

Տոկմանցևը գրում է, որ այն հարյուրավոր Եհովայի վկաներից, որոնց հետ ինքը զրուցել է, միայն քչերն են առաջին անգամ կազմակերպությանը հանդիպել պատահականորեն փողոցում: Իրան պատմված պատմությունների **98%-**ում առաջին ծանոթությունը տեղի է ունեցել անձնական սոցիալական կապերի միջոցով՝ ազգականներ, ընկերներ, գործընկերներ կամ հարևաններ: Հետազոտողը նաև նշում է, որ հանրային քարոզչությունը համեմատաբար քիչ նոր հետևորդներ է տվել:

Այլ կերպ ասած, հայկական միջավայրում տարածման հիմնական ուղին անցորդի հետ պատահական հանդիպումը չէր:

Հիմնական ուղին արդեն իսկ գոյություն ունեցող մարդկային կապն էր:

Սա լիովին համապատասխանում է կրոնի դասական սոցիոլոգիայի եզրահանգումներին:

Սակայն առաջանում է հաջորդ հարցը. ի՞նչ է տեղի ունենում առաջին ծանոթությունից հետո:

Պատահական գրույցը վերածվում է շփումների շարքի

Բուն կրոնական կազմակերպությունների պաշտոնական փաստաթղթերը տալիս են այս հարցի բավականին մանրամասն պատասխանը:

Եհովայի վկաների [«Improving Our Skills in the Ministry — Making a Return Visit»](#) ուղեցույցում ասվում է, որ եթե մարդը հետաքրքրություն է ցուցաբերել, անհրաժեշտ է վերադառնալ նրա մոտ: Ավելին, խորհուրդ է տրվում դա անել արագ, իսկ հնարավորության դեպքում՝ արդեն մի քանի օր անց:

Քարոզչին առաջարկվում է ողջունել մարդուն անունով, հիշեցնել նախորդ այցելության պատճառը, հաշվի առնել նրա հետաքրքրությունները, հաստատել փոխըմբռնում և հող նախապատրաստել հաջորդ հանդիպման համար: Վերջնական նպատակը Աստվածաշունչը ուսումնասիրել սկսելն է:

Այսպիսով, սխեման ունի բավականին հստակ տեսք.

Առաջին հանդիպում-կրկնակի այցելություն-անհատական գրույց-վստահության հաստատում-հաջորդ այցելություն-Աստվածաշնչի ուսումնասիրություն:

Եվ սա արդեն քննադատների ենթադրությունը չէ: Սա կազմակերպության մեթոդական հրահանգն է:

ՄՈՐՄՈՆՆԵՐ. ՄԱՐԴԸ ԲԵՐՈՒՄ Է ՄԱՐԴՈՒՆ

Գրեթե նույն տրամաբանությունը կարելի է տեսնել Հիսուս Զրիստոսի Վերջին Օրերի Սրբերի Եկեղեցու (մորմոններ) միսիոներական համակարգում:

[«Preach My Gospel»](#) պաշտոնական ուղեցույցում մանրամասն նկարագրված է «referrals»-ի հետ աշխատանքը՝ այն պոտենցիալ մարդկանց երաշխավորությունները, ովքեր կարող են հետաքրքրված լինել կրոնի ուսումնասիրությամբ:

Երաշխավորությունները կարող են ստացվել եկեղեցու անդամներից, այլ միսիոներներից, կազմակերպության կենտրոնակայանից և սոցիալական ցանցերից: Նման կոնտակտ ստանալուց հետո միսիոներին հանձնարարվում է ուսումնասիրել մարդու հետաքրքրությունների շրջանակը և հնարավորինս արագ կապ հաստատել նրա հետ՝ անձամբ, հեռախոսով, հաղորդագրությամբ, էլեկտրոնային փոստով կամ այլ եղանակով:

Սակայն ամենացուցադրականը գտնվում է ավելի հեռվում:

Ուղեցույցում ուղղակիորեն ասվում է, որ այն մարդիկ, ում ուսուցանում են միսիոներները, հաճախ ունենում են ընկերներ կամ ազգականներ, որոնք նույնպես կարող են պատրաստ լինել լսելու ուղերձը: Ուստի միսիոներներին խորհուրդ է տրվում մշտապես տալ հետևյալ հարցը.

Ընդ որում, առաջարկվում է վերադառնալ այս հարցին նորից ու նորից հետագա հանդիպումների ընթացքում:

Այսինքն՝ մեկ պոտենցիալ նորադարձը դառնում է նոր կոնտակտների աղբյուր:

Մարդը բերում է մարդուն, և այս համակարգն ունի սեփական վիճակագրությունը:

Առանձնապես հետաքրքիր է, որ հենց Հիսուս Քրիստոսի Վերջին Օրերի Սրբերի Եկեղեցին հրապարակել է տվյալներ նման մոդելի արդյունավետության մասին:

[«The Role of Members in Conversion»](#) հոդվածում եկեղեցական ղեկավար Դավիթ Օուքսը բերում է ներքին տվյալներ. մկրտվածների **59%-ը** սկսել է ուսումնասիրել եկեղեցին այն բանից հետո, երբ կազմակերպության անդամը հրավիրել է նրանց կամ նրանց անունը փոխանցել միսիոներներին:

Էլ ավելի խոսուն է մեկ այլ համեմատություն. եկեղեցու ներկայացրած տվյալների համաձայն՝ մկրտություն են անցել մեդիա-արշավների միջոցով գտնված մարդկանց մոտ **1–2%-ը**, հենց միսիոներների կողմից գտնվածների **2–3%-ը** և եկեղեցու անդամների կողմից բերված մարդկանց **20–30%-ը**: Հոդվածում արվում է եզրակացություն, որ գործող անդամի միջոցով եկած մարդը մոտ տասն անգամ ավելի հաճախ է հասել մկրտության, քան միսիոներների կողմից գտնվածը:

Եվ սա արդեն «մանիպուլյացիաների» մասին տեսությունն է:

Սա կազմակերպության սեփական վիճակագրությունն է այն մասին, թե ներգրավման որ եղանակն է աշխատում ավելի արդյունավետ:

ԻՆՇՈՐ Ե սոցիալական կապն այդքան կարևոր

Որովհետև նոր մարդը ստանում է ոչ միայն կրոնական առաջարկ, այլև վստահության երաշխավոր:

Եթե անձանթն է ձեզ առաջարկում միանալ անհայտ կազմակերպության, բնական արձագանքը զգուշավորությունն է:

Եթե դա առաջարկում է մարդ, ում դուք ճանաչում եք շատ տարիներ, հոգեբանական վիճակը բոլորովին այլ է:

Իսկ եթե դրանից հետո ձեզ ծանոթացնում են ևս հինգ, տասը, քսան մարդկանց հետ, ովքեր բարեհամբույր են, ուշադիր և համոզված իրենց հավատքի ճշմարտացիության մեջ, կազմակերպությունը աստիճանաբար արտաքին կառույցից վերածվում է ձեր սոցիալական միջավայրի մի մասի:

Հենց այդ պատճառով Ստարկի և Բեյնբրիջի հետազոտությունը մատնացույց է անում միջանձնային կապերի առանցքային դերը կրոնական խմբերի հավաքագրման գործում:

Իսկ Տոկմանցևի հայկական նյութը ցույց է տալիս, որ Եհովայի վկաների դեպքում այս օրինաչափությունը դրսևորվում է առանձնապես վառ. առաջին ծանոթությունները պատմությունների 98%-ի դեպքում կապված են եղել ազգականների, ընկերների, գործընկերների կամ հարևանների հետ:

«Ռմբակոծություն սիրով». երբ մարդուն տալիս են նոր ընտանիք

Քայքայիչ խմբերի մասին գրականության մեջ գոյություն ունի **love bombing**՝ «ռմբակոծություն սիրով» տերմինը:

Դրանով նկարագրվում է ինտենսիվ ուշադրությունը, ցուցադրական հոգատարությունը և մարդու մոտ այն զգացողության արագ ստեղծումը, թե ինքը հայտնվել է իրեն հասկացող և ընդունող մարդկանց շրջապատում:

Սակայն այստեղ նույնպես անհրաժեշտ է խուսափել պարզունակ սխեմայից: Ինքնին բարյացակամությունը մանիպուլյացիայի ապացույց չէ:

Խնդիրն առաջանում է այն ժամանակ, երբ ինտենսիվ հուզական ուշադրությունը դառնում է ավելի լայն հաջորդականության մաս. ուշադրություն—վստահություն—մշտական շփում—շփման նոր խումբ—ուսուցում—պարտավորություններ

Կրոնափոխության վերաբերյալ ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ հուզական և ինտենսիվ փոխգործակցությունը իսկապես էական նշանակություն ունի դավանափոխության համար: Մասնավորապես, [Ղևիդ Սնուուն և Սինտիա Ֆիլիպսը](#), քննադատորեն վերանայելով Լոֆլենդ-Ստարկի մոդելը, իրենց հետազոտության մեջ հայտնաբերեցին, որ հենց հուզական և ինտենսիվ շփումն է եղել նրանց ուսումնասիրած կրոնափոխության գործընթացի անհրաժեշտ բաղադրիչներից մեկը:

Այսինքն՝ Էմոցիաներն այստեղ իսկապես նշանակություն ունեն: Բայց սա դեռ հիպոսու չէ:

Հաջորդ քայլը սոցիալական նոր ինքնության ձևավորումն է:

Ամենակարևոր պահը տեղի է ունենում այն ժամանակ, երբ մարդը դադարում է լինել պարզապես այցելու: Նա դառնում է խմբի մաս:

Կրոնափոխության վերաբերյալ ուսումնասիրություններում դարձը դիտարկվում է որպես գործընթաց, որը ներառում է ոչ միայն կրոնական գաղափարների սկզբնական ընդունումը, այլև հետագա սոցիալականացումը, նոր դերի յուրացումը և սոցիալական միջավայրի փոփոխությունը:

Հենց այդ պատճառով կրոնական համայնքներում նոր անդամների ներգրավումը չի կարելի գնահատել միայն հետևյալ հարցով. «Ինչո՞ւ մարդը հավատաց»:

Պետք է հարցնել. «Ի՞նչ փոխվեց նրա կյանքում այն բանից հետո, երբ նա հավատաց»:

«Կյանքի խոսք». հայկական օրինակ

Հայաստանում առանձնահատուկ ուշադրության է արժանի «Կյանքի խոսք» (**Word of Life**) ավետարանական եկեղեցին:

Անհրաժեշտ է նշել. կազմակերպությունն ինքն իրեն «աղանդ» չի անվանում: [Word of Life Armenia](#)-ի պաշտոնական կայքում այն իրեն սահմանում է որպես ավետարանական քրիստոնեական եկեղեցի և ուղղակիորեն հայտարարում. «Մենք առաքելական եկեղեցի ենք», որը տարածում է Ավետարանը Երևանում, Հայաստանի մարզերում և նրա սահմաններից դուրս: Գործունեության հիմնական ուղղությունների թվում նշված են քարոզչությունը, աշակերտությունը և հոգևոր կրթությունը:

[«Մեր մասին»](#) էջում եկեղեցին հայտնում է, որ իր գործունեության տարիների ընթացքում համայնքներ են ստեղծվել Հայաստանի տասնյակ քաղաքներում ու գյուղերում, ինչպես նաև արտերկրում. կազմակերպվում են տարբեր միջոցառումներ, դպրոցներ, սեմինարներ և հանդիպումներ՝ սպասավորների ու հովիվների պատրաստման համար:

Իսկ պաշտոնական կայքը մարդուն առաջարկում է ոչ միայն աստվածապաշտություն: Այնտեղ առկա են դասընթացներ, տնային խմբեր, աստվածաշնչյան դպրոց, **Alpha courses**, վերականգնողական կենտրոն, **Zoom**-դասընթաց և կոնտակտային տվյալներով աղոթքի խնդրանք թողնելու հնարավորություն:

Հենց այս կյուրթն է հետաքրքրությունն ներկայացնում հետաքննության համար:

Որովհետև այստեղ արդեն կարելի է ուսումնասիրել կոնկրետ հետազոծը.

Այցելու — կոնտակտ — դասընթաց — տնային խումբ — ուսուցում — եկեղեցական համայնք — ծառայություն

Ինչո՞ւ է «ուղեղների լվացումը» չափազանց պարզ բացատրություն

«Brainwashing»-ի վերաբերյալ գիտական քննարկումը շատ ավելի բարդ է, քան հանրամատչելի գրականությունը:

Նոր կրոնական շարժումների հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ այն ունիվերսալ մոդելը, ըստ որի մարդուն կարելի է պարզապես գրկել ազատ մասնակցությունից կամ կամքից՝ հիպնոսի կամ «ծրագրավորման» միջոցով, չի ստացել միանշանակ գիտական հաստատում:

Հենց այդ պատճառով մենք պետք է հրաժարվենք հարմարավետ, բայց թույլ կարգախոսից՝ «նրանց հիպոսացրել են»:

Եթե գիտական հետազոտությունը ցույց է տալիս, որ Հայաստանում Եհովայի վկաների պատմությունների 98%-ը առաջին ծանոթության մասին սկսվել են ազգականների, ընկերների, գործընկերների կամ հարևանների միջոցով, սա արդեն տեղական փաստացի ապացույց է:

Ոչ թե հիպոս, այլ աստիճանական ներգրավում

Արդյունքում մեր առջև գծագրվում է բոլորովին այլ պատկեր.

- Մարդը ծանոթանում է կազմակերպության ներկայացուցչի հետ:
- Հաջորդում է երկրորդ շփումը:
- Հետո հայտնվում է անհատական ուշադրությունը:
- Հետո՝ կանոնավոր ուսուցումը:
- Չուգահեռաբար ընդլայնվում է ծանոթների շրջանակը համայնքի ներսում:
- Առաջանում է նոր սոցիալական միջավայր:
- Մարդը ստանում է կրոնական բացատրությունների նոր համակարգ:
- Դրանից հետո կարող են հայտնվել նոր պարտականություններ և էլ ավելի սերտ կապ խմբի հետ:

Եվ միայն այն ժամանակ է առաջանում գլխավոր հարցը. որքանո՞վ է մարդը ազատ մնում իր որոշման մեջ, երբ նրա սոցիալական կյանքի զգալի մասն արդեն կապված է կազմակերպության հետ:

Հենց այս հարցն է շատ ավելի լուրջ, քան ճոճանակի, հիպնոսի և միստիկ «զոմբիացման» մասին խոսակցությունները: Որովհետև հիպնոսը ենթադրում է ակնթարթային ազդեցություն: Իսկ սոցիալական հավաքագրումն աշխատում է այլ կերպ. այն ժամանակ է պահանջում:

**ՊԵՐՄՅԱԿՈՎ. «ՀԱՎԱՏ, ՀՈՒՅՍ, ՍԵՐ» ԱՂԱՆԴԸ,
ԱՎԵՏԻՍՅԱՆՆԵՐԻ ՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ
ԴԱՆԻԵԼ ԻՈԱՆՆԻՍՅԱՆԻ ԱՐԱԳ ԵԼՔԸ ԱՌԱՋԻՆ
ՊԼԱՆ**

2015 թվականի հունվարի 12-ին Գյումրիում տեղի ունեցավ Ավետիսյանների ընտանիքի սպանությունը: Կասկածյալ դարձավ 102-րդ ռուսական ռազմաբազայի զինծառայող Վալերի Պերմյակովը: Ընդամենը երկու օր անց քրեական գործը տեղափոխվեց քաղաքական հարթություն. հունվարի 14-ին շուրջ երկու հազար մարդ հավաքվեց ռուսական ռազմաբազայի մոտ՝ պահանջելով Պերմյակովին հանձնել հայկական արդարադատությանը: Միաժամանակ ի հայտ եկան Հայաստանում ռուսական ռազմական ներկայության հարցը վերանայելու պահանջներ:

Լուսանկարում Վալերի Պերմյակովը

2015 թվականի հունվարին հայ կրոնագետ Ալեքսանդր Ամարյանը հրապարակայնորեն հայտարարեց, որ Պերմյակովի հայրը ղեկավարել է «Սեր, հույս, հավատ» եկեղեցին, որը կապված է «Փրկություն Հիսուսի մեջ» ավելի խոշոր հոգեգալստական կառույցի հետ: Նույն ելույթում նա խոսել է այդ միջավայրի արտասահմանյան կապերի մասին, մասնավորապես՝ շվեդական և ամերիկյան կազմակերպությունների մասին: [Նրա հայտարարությունները հրապարակվել էին PanARMENIAN-ի կողմից:](#)

Լուսանկարում՝ աղանդավորների հավաքույթ

«Փրկություն Հիսուսի մեջ» կազմակերպության պատմությունն ինքնին ցույց է տալիս, որ խոսքը վերազգային կրոնական ենթակառուցվածքի մասին էր: Բողոքական շարժման նյութերում նշվում է, որ 1990-ականների սկզբին Հիսուս էր ժամանել

Բելառուսից քարոզիչների մի խումբ, որն ուղարկվել էր գերմանական Աուգսբուրգյան առաքելության կողմից, ինչից հետո ձևավորվել էր տեղի եկեղեցական կառույցը:

Այլ կերպ ասած՝ մեր առջև 2015 թվականի իրադարձություններից դեռ շատ առաջ գոյություն ունեցող ցանց էր, որտեղ ռուսաստանյան համայնքները կապված էին արտասահմանյան միսիոներական շարժման հետ:

Արևմտյան իշխանական և մասնավոր հիմնադրամներից ֆինանսավորվող ՀԿ-ների արձագանքը եղավ կայծակնային, կազմակերպված և մասշտաբային: Փետրվարի 14-ին Գյումրիում տեղի ունեցան հանրային լսումներ՝ նվիրված Ավետիսյանների գործին: «Կավկազսկի ուզեի»-ի տվյալներով՝ այնտեղ ներկա էին ՀԿ-ների և քաղաքացիական նախաձեռնությունների շուրջ 70 ներկայացուցիչներ: Մասնակիցների թվում էին «Ասպարեզ» ժուռնալիստների ակումբը, Վանաձորի Հելսինկյան քաղաքացիական ասամբլեան, իրավապաշտպան կազմակերպություններ և «Իրազեկ քաղաքացիների միավորումը»: Հարցերը քննարկվում էին արդեն ոչ միայն որպես քրեական գործ. պահանջների թվում էին Պերմյակովին Հայաստանի իրավապահ մարմիններին հանձնելը և ռուսական ռազմաբազայի վերաբերյալ համաձայնագրի փոփոխությունը: [«Կավկազսկի ուզեի» — հանրային լսումներ Ավետիսյանների գործով, 14 փետրվարի, 2015 թ.](#)

Դանիել Իոաննիսյանի «Իրազեկ քաղաքացիների միավորումը» (ԻԶՄ) հայտնվեց 2014 թվականին՝ սպանությունից մի քանի ամիս առաջ: Սեփական առաքելության մեջ կազմակերպությունը ստեղծման պահից ընդգծում էր Հայաստանի՝ Մաքսային միությանն անդամակցության, հայ-ռուսական գազային համագործակցության և ցույցերի ժամանակ քաղաքացիական իրավունքների հարցերը: Այսինքն՝ հայ-ռուսական թեմատիկան մտնում էր ԻԶՄ-ի գործունեության մեջ դեռևս Գյումրիի իրադարձություններից առաջ:

[ԻԶՄ — կազմակերպության առաքելությունը](#), [ԻԶՄ — տեղեկատվությունը](#)

Առկա է նաև այս կազմակերպության փաստաթղթերով հաստատված միջազգային բաղադրիչը: ՄԱԿ-ի Ժողովրդավարության հիմնադրամի փաստաթղթերում նշված է, որ ԻԶՄ-ն ստեղծվել է 2014 թվականին և համագործակցել է NED-ի, Open Society Foundations-ի, European Endowment for Democracy-ի, Եվրոպայի խորհրդի և ԵԱՀԿ-ի հետ: ԻԶՄ-ի «Enabling Watchdog Journalism in Armenia» ծրագրի համար երաշխավորվել էր 121 հազար դոլար գումար:

Ավելի մանրամասն Հայաստանում գործող ՀԿ-ների մասին տես [ՀԱՆ-ի հետաքննությունում](#):

Հունվարի 12-ից հետո ԻԶՄ-ն հայտնվեց անմիջապես Պերմյակովի պատմության ներսում: Կազմակերպությունը սկսեց նյութեր հրապարակել Պերմյակովի որոնման և ձերբակալման ժամանակ ռուս զինծառայողների գործողությունների մասին, իսկ հետո այդ գործն օգտագործեց 102-րդ ռազմաբազայի աշխատանքի և հայ-ռուսական համաձայնագրերի վերլուծության համար: Այսպիսով, կազմակերպությունը, որը ստեղծվել էր 2014 թվականին առանձին հայ-ռուսական օրակարգով, մի քանի ամիս

անց ստացավ կոնկրետ քրեական գործ, որի միջոցով այդ օրակարգը դուրս եկավ հանրային հարթություն: [ԻԶՄ — Դանիել Իոաննիսյանը 102-րդ ռազմաքաղաքում խախտումների մասին:](#)

Այսպիսով, իրադարձությունները զարգանում են ուշագրավ հաջորդականությամբ. խարիզմատիկ կրոնական միջավայրի հետ կապված զինծառայողի կատարած հանցագործությունից հետո արևմտյան հիմնադրամներից ֆինանսավորվող ՀԿ-ները գրեթե անմիջապես սկսում են առաջ մղել հակառուսական օրակարգը՝ հանրային զայրույթը կոնկրետ հանցագործից ուղղելով դեպի Հայաստանում ռուսական ռազմական ներկայությունը:

ԹՈՒՐՔԱԿԱՆ ՀԵՏՔԸ. ԱՂԱՆԴՆԵՐԸ՝ ՈՐՊԵՍ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ ՀԱՏՈՂ ՑԱՆՑ

Կապերը Թուրքիայի և Ադրբեջանի հետ

Հայաստանում կրոնական կազմակերպությունների գործունեության մասին խոսելիս կարևոր է ոչ միայն նրանց դավանանքի հարցը: Առավել էական է մեկ այլ հանգամանք՝ որքան հեռու են տարածվում նրանց կազմակերպական կապերը, որտեղ են գտնվում նրանց արտասահմանյան կենտրոնները, որ երկրների միջոցով են նրանք կապ պահպանում միմյանց հետ, և արդյոք հայ-ադրբեջանական հակամարտության երկու կողմերում գործում են միևնույն միջազգային ցանցի մաս կազմող կառույցներ:

Այս խնդրին դեռևս 2020 թվականի պատերազմից շատ առաջ անդրադարձել էր Քայքայիչ պաշտամունքներից տուժածների օգնության և վերականգնման կենտրոնի ղեկավար Ալեքսանդր Ամարյանը: 2011 թվականին նա նշում էր, որ Հայաստանում կրոնական կառույցները փաստացի գրեթե անվերահսկելի գործելու հնարավորություն են ստացել: Հետագա տարիներին նա բազմիցս զգուշացրել է մի շարք կրոնական կազմակերպությունների՝ արտասահմանյան ծագման և հնարավոր քաղաքական ազդեցության մասին: Նրա ելույթին նվիրված՝ PAN.am-ի հրապարակման մեջ մեջբերվում է Ամարյանի պնդումը, թե Հայաստանում կրոնական կառույցները փաստացի դարձել են «պետություն պետության մեջ»:

[PAN.am-ի հրապարակումը Ալեքսանդր Ամարյանի ելույթով:](#)

Ավելի ուշ հրապարակումներում աղանդագետն ավելի կոնկրետ պնդումներ էր անում. Հայաստանում գործում են կրոնական կառույցներ, որոնք մասնաճյուղեր ունեն Թուրքիայում, իսկ որոշ կազմակերպություններ, նրա խոսքով, սերտ կապեր են պահպանում ադրբեջանական կրոնական կառույցների հետ: Ամարյանը միջազգային կրոնական ցանցը դիտարկում էր որպես պետական սահմաններից դուրս տարածվող համակարգ, որը կարող է միաժամանակ գործել մի քանի երկրներում:

Հենց այստեղ էլ ի հայտ է գալիս «Կյանքի խոսքը»:

Խոսքը միայն Հայաստանում ձևավորված փոքր տեղական համայնքի մասին չէ: Ըստ ռուս կրոնագետ Ռոման Լուևկինի ուսումնասիրության՝ «Կյանքի խոսքը» միջազգային հիսունական շարժում է, որն ակտիվորեն գործում է հետխորհրդային տարածքում: Լուևկինը նշում էր, որ շարժումը սկիզբ է առել Շվեդիայում և տարբեր երկրներում համայնքների լայն ցանց ունի:

[Ռոման Լուևկինի հետազոտությունը «Вестник Института Европы РАН» ամսագրում:](#)

Առանձնապես կարևոր է աշխարհագրական գործոնը: «Կյանքի խոսք» կառույցի մասին նյութերում ուղղակիորեն նշվում է շարժման միաժամանակյա ներկայությունը Հայաստանում և Ադրբեջանում: Ավելին, նկարագրվում է երևանյան առանձին կենտրոնը, որը կապված է Հայաստանում և Մերձավոր Արևելքում այդ շարժման գործունեության հետ:

[Նյութ «Կյանքի խոսքի» միջազգային կառուցվածքի և Հայաստանում ու Ադրբեջանում նրա ներկայության մասին:](#)

Այսպիսով, խոսքն այլևս «արտասահմանյան աղանդների» մասին վերացական դատողությունների մասին չէ, այլ պետական սահմանները հատող կոնկրետ կրոնական ցանցի, որը պատերազմից առաջ գործում էր միաժամանակ Հայաստանում և Ադրբեջանում:

Եվ հենց 2020 թվականի պատերազմը հնարավորություն տվեց պարզելու, թե գործնականում ինչ է նշանակում այդ համատեղ գոյությունը:

«Կյանքի խոսքը» և Ադրբեջանը. մեկ ցանց — տարբեր ռազմական նարատիվներ

2020 թվականի սեպտեմբերի 27-ին Լեռնային Ղարաբաղում նոր լայնածավալ պատերազմ սկսվեց: Միաժամանակ Հայաստանում և Ադրբեջանում համայնքներ ունեցող կրոնական կազմակերպության համար սա այն պահն էր, երբ տարբեր երկրների համայնքների միասնությունը պետք է բախվեր ազգային իրողություններին:

Եվ ի հայտ եկավ դիրքորոշումների հատկանշական տարբերություն:

Հայաստանում «Կյանքի խոսքի» հովիվ Արթուր Սիմոնյանը 2020 թվականի սեպտեմբերի 28-ին քրիստոնյաներին կոչ արեց աղոթել Լեռնային Ղարաբաղում ստեղծված իրավիճակի խաղաղ հանգուցալուծման և խաղաղության վերականգնման համար:

[«Կյանքի խոսքի» կոչը 2020 թվականի պատերազմի ժամանակ](#)

Նույն միջազգային ցանցի ադրբեջանական կողմում պատկերն այլ տեսք ուներ:

Հրապարակված Նյութերի
համաձայն՝ «Կյանքի խոսք»
կազմակերպության
ադրբեջանական մասնաճյուղի
ղեկավար Ռասիմ Խալիլովը դեռևս
2012 թվականին
հավատացյալներին կոչ էր անում
Հիսուս Զրիստոսի անունով աղոթել
Ղարաբաղի Ադրբեջանին
վերադարձնելու համար:

Լուսանկարում՝ Ռասիմ Խալիլովը

Այսինքն՝ ղարաբաղյան
հակամարտությունը «Կյանքի
խոսք» կազմակերպության
ադրբեջանական մասնաճյուղի
կրոնական հռետորաբանության
մեջ տեղ էր գտել 2020 թվականի
պատերազմից շատ ավելի վաղ:

[Նյութ ադրբեջանական «Կյանքի խոսք» դիրքորոշման մասին արխիվային մեջբերումներով](#)

Հետո եկավ 2020 թվականը:

Եթե հայկական համայնքը կոչ էր անում աղոթել պատերազմի դադարեցման և խաղաղության վերականգնման համար, ապա ադրբեջանական համայնքը զբաղեցրեց մի դիրքորոշում, որը լիովին համընկնում էր Բաքվի ազգային նարատիվին: 2020 թվականի նոյեմբերի 8-ին՝ ադրբեջանական զորքերի կողմից Շուշին վերցնելուց հետո, Բաքվի «Կյանքի խոսք» էջում հայտնվեց շնորհավորական հրապարակում. «Շուշան վերադարձավ տուն: Աստված սիրում է Ադրբեջանը»: Այս հրապարակումը ֆիքսվել էր պատերազմի ընթացքում շարժման դիրքորոշմանը նվիրված Նյութերում:

«Слово жизни» Баку сейчас здесь: Shusha Azerbaijan. ...

8 ноября 2020 г. · Город Шуша, Азербайджан ·

Nəhayət ki, böyük məmnuniyyət hissi ilə illər boyu gözlədiyimiz an gəlib çatdı. Biz fəxr edirik ki, bu sevinc hisslərini sizinlə bölüşmək imkanımız var. Hər kəsə duaları və dəstəyləri üçün minnətdarlıq və bizim gücümüz bizim birliyimizdədir!!!

Şuşa, evinə xoş gəldin! Şuşamız qayıtdı! ❤️🇦🇷🙏 RƏBB AZƏRBAYCANI SEVİR !

~

Наконец настал, момент, который мы ждали годами. Мы гордимся что имеем эту возможность поделиться с вами этими чувствами радости. Мы еще раз хотим поблагодарить всех за молитвы и за поддержку, наша сила в единстве !!!

Шуша, с возвращением домой!

Шуша ВЕРНУЛАСЬ ДОМОЙ! ❤️🇦🇷🙏 БОГ ЛЮБИТ АЗЕРБАЙДЖАН!

[Հրապարակում Բաքվի «Կյանքի խոսք» ֆիքսված հաղորդագրությունով](#)

Այստեղ առաջանում է սկզբունքորեն կարևոր մի մանրամասն:

Խոսքը պատահաբար նույն անունը կրող երկու անկախ եկեղեցիների մասին չէ: «Կյանքի խոսքի» կառուցվածքին նվիրված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ տարբեր երկրներում գործող համայնքները միավորված են միջազգային կազմակերպական ցանցում: Ռոման Լուևկինն առանձին ուսումնասիրել է Հայաստանում գործող «Կյանքի խոսքի» գործունեությունն ու միջազգային կապերը:

Հենց այդ պատճառով 2020 թվականի իրադարձությունները հնարավորություն են տալիս այս ցանցը գնահատելու ոչ թե հռչակած սկզբունքներով, այլ պատերազմի պայմաններում տարբեր երկրներում գործող նրա կառույցների վարքագծով:

Պատկերը հետևյալն է:

Հայաստանում՝ խաղաղության համար աղոթելու կոչ, օգնություն Արցախի բնակչությանը, համայնքի անդամների մասնակցություն մարտական գործողություններին:

Ադրբեջանում՝ Ղարաբաղը վերադարձնելու համար աղոթքներ, իսկ Շուշին գրավելուց հետո՝ ադրբեջանական բանակի հաղթանակի հրապարակային տոնում:

Ռուս կրոնագետ Ռոման Լուևկինը հետազայում այս իրավիճակն ավելի կտրուկ ձևակերպեց. Հայաստանում «Կյանքի խոսքը» կոչ էր անում աղոթել խաղաղության համար, մինչդեռ Ադրբեջանում նույն ցանցի անդամները նախ աղոթում էին Ադրբեջանի հաղթանակի համար, ապա բացահայտ տոնում այն:

[Նյութ՝ Հայաստանում և Ադրբեջանում «Կյանքի խոսքի» վարքագծի վերաբերյալ Ռոման Լուևկինի գնահատականով](#)

Այս հետաքննության համար էականն այն չէ, թե կրոնական տեսանկյունից ով էր իրավացի: Կարևորն այլ փաստ է. միևնույն միջազգային կրոնական ցանցը կարողանում էր միաժամանակ գործել ռազմական հակամարտության երկու կողմերում, իսկ տարբեր երկրներում նրա կառույցները հրապարակայնորեն արտահայտում էին իրար հակադիր ազգային դիրքորոշումներ:

Այս հանգամանքն ավելի հստակ հարց է առաջադրում նման ցանցերի բնույթի վերաբերյալ:

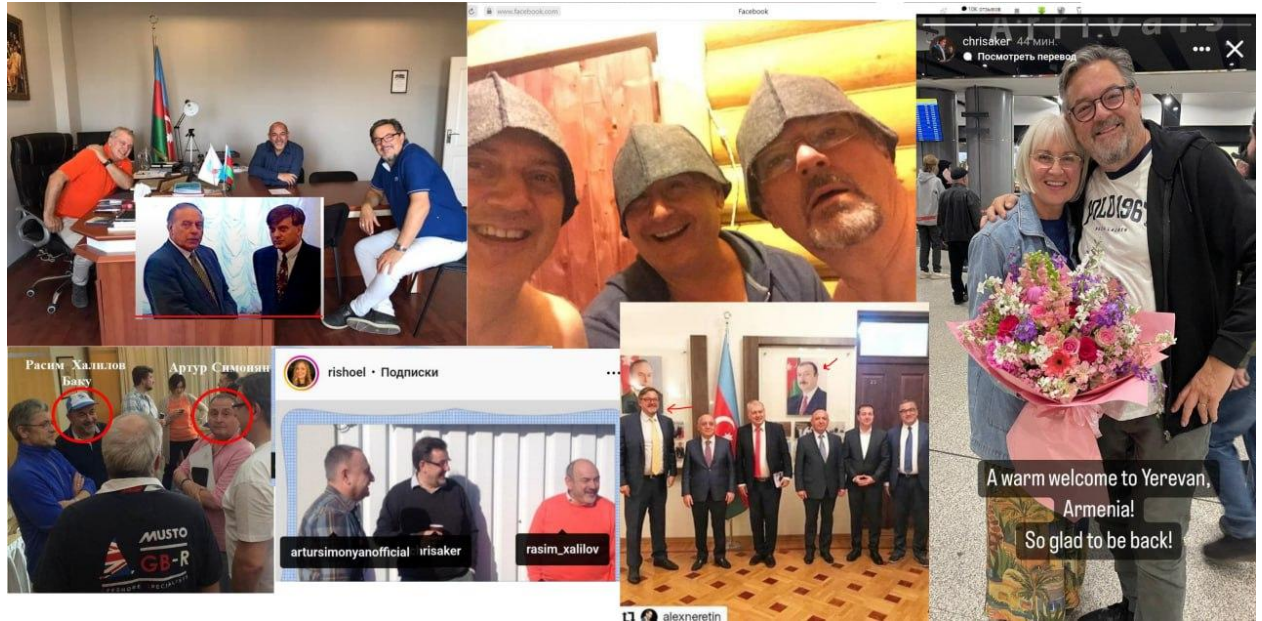
Եթե կրոնական կազմակերպությունը միաժամանակ գործում է մի քանի պետություններում, ունի միջազգային կենտրոններ, միասնական անվանումներ, ընդհանուր միսիոներական ենթակառուցվածք և միջպետական սահմանները հատող կապեր, ապա քաղաքական կամ ռազմական ճգնաժամի պահին հարց է ծագում. նրա համար ո՞րն է առաջնային՝ ազգային պատկանելությունից վեր կանգնած միասնական կրոնական ինքնությունը, թե՞ տվյալ երկրի քաղաքական օրակարգը:

2020 թվականի իրադարձությունները ցույց են տալիս, որ գործնականում տարբեր երկրներում գործող կառույցները կարող են միանգամայն հակադիր դիրքորոշումներ որդեգրել:

«Կյանքի խոսքի» դեպքում այս պատկերն առանձնապես հստակ է: Միջազգային շարժումը միաժամանակ գործում էր Հայաստանում և Ադրբեջանում, իսկ պատերազմի ժամանակ նրա տեղական ներկայացուցիչները տրամագծորեն հակադիր դիրքորոշումներ էին արտահայտում:

Ստամբուլ. «Կյանքի խոսք» աղանդի փակ խորհրդակցությունը Հայաստանի վերաբերյալ

Լուսանկարի աղբյուրը՝ «Անտիսեկտա» տեղեգրամյան այլը

Հատուկ ուշադրության է արժանի ևս մեկ դրվագ: Միջազգային ռուս-հայկական «Լազարյան ակումբի» [VI նիստում հնչած ելույթի համաձայն՝ 2024](#) թվականի մայիսի 13-ին Ստամբուլում տեղի է ունեցել «Կյանքի խոսքի» միջազգային խորհրդի հրատապ նիստ՝ Հայաստանում ստեղծված իրավիճակի վերաբերյալ: Ըստ ելույթում հնչած պնդման՝ դրան մասնակցել են շարժման ղեկավարները տարբեր երկրներից:

Ելույթ ունեցողն անդրադարձել է ոչ միայն հանդիպմանը, այլև դրա ենթադրյալ օրակարգին: Նրա խոսքով՝ նիստում քննարկվել է Հայաստանի վերաբերյալ գործողությունների ծրագիր, որի դրույթների թվում նշվել են Ադրբեյջանին և Թուրքիային տարածքային գիջումները, սահմանների փոփոխությունը:

Առանձնապես կարևոր է աշխարհագրական հանգամանքը: Միևնույն միջազգային ցանցում ներկայացված են Հայաստանը, Ադրբեջանն ու Թուրքիան, իսկ դրա ղեկավար կառույցները միջազգային խորհրդակցություններ են անցկացնում: Այս համատեքստում Ստամբուլն այլևս պատահական կետ չէ քարտեզի վրա, այլ մի վայր, որտեղ հարկ է փնտրել տարբեր երկրներում գործող կառույցների միջև կազմակերպական կապերը:

Հենց այստեղ էլ ծագում է հետաքննության առանցքային հարցը. ինչո՞ւ էր, ըստ այդ պնդման, Հայաստանի ապագայի հարցը քննարկվում միջազգային կրոնական ցանցի

ղեկավարների կողմից հենց Ստամբուլում, և ովքե՛ր էին մասնակցում այդ խորհրդակցությանը:

Այսպիսով, արդեն իսկ նկարագրված պատկերին՝ հայ-ադրբեջանական հակամարտության երկու կողմերում «Կյանքի խոսքի» ներկայությանը և 2020 թվականի պատերազմի ընթացքում նրա հայաստանյան ու ադրբեջանական կառույցների հակադիր դիրքորոշումներին, ավելանում է ևս մեկ դրվագի մասին պնդում՝ **2024** թվականի մայիսին Ստամբուլում Հայաստանի հարցով միջազգային խորհրդակցության անցկացումը:

ՀԱՅ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՆ՝ ՈՐՊԵՍ ՎԵՐՋԻՆ ՊԱՏՎԱՐ

Այս պատմության մեջ մի սկզբունքային հանգամանք կա. Հայ Առաքելական Եկեղեցին տասնամյակներ շարունակ մնացել է այն սակավաթիվ կառույցներից մեկը, որոնք բացահայտ զգուշացրել են քայքայիչ կրոնական կազմակերպությունների վտանգի և հայ հասարակության վրա դրանց ազդեցության մասին:

Դեռևս 2013 թվականի սեպտեմբերի 9-ին հոգևորական Կոմիտաս Հովնանյանը և «Մեծ Հայքի երիտասարդական միության» ներկայացուցիչները հայտարարում էին երկրում ավելի քան 215 աղանդների գործունեության մասին և պնդում, որ դրանցից որոշները ստանում են արտասահմանյան ֆինանսավորում: Եկեղեցին հետևողականորեն բարձրացնում էր այս թեման և նախազգուշացնում կրոնական ոլորտի միջոցով հասարակության գիտակցության վրա ազդելու փորձերի մասին:

Լուսանկարում՝ Կոմիտաս Հովնանյանը

Հատկանշական է նաև Հայ Առաքելական Եկեղեցու հրատարակած «Գայլերը մեր մեջ» գրքույկը՝ նվիրված տարբեր կրոնական շարժումների գործունեությանը: Հենց վերնագիրն ընդգծում է հիմնական մոտեցումը. խոսքը ոչ միայն դավանաբանական տարբերությունների, այլև մարդու գիտակցության վրա ազդեցություն ունենալու պայքարի մասին է: Գրքույկում անդրադարձ կա, մասնավորապես, Եհովայի վկաներին, մորմոններին, մուսուլմաններին, տրանսցենդենտալ մեդիտացիային և կրիշնայական շարժմանը:

Եկեղեցում այս խնդիրը ձևակերպում էին միանգամայն ուղղակի. ժամանակակից աշխարհը վերածվում է մարդկանց մտքերին ու սրտերին տիրելու պայքարի ասպարեզի:

Ուստի զարմանալի չէ, որ 2018 թվականի քաղաքական իրադարձություններից հետո թիրախ դարձավ նաև Եկեղեցին:

«Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ». աղանդավորական հետքը և ոստիկանության անգործությունը

2018 թվականի ամռանը Հայ Առաքելական Եկեղեցու շուրջ ծավալված հակամարտությունը դուրս եկավ սովորական բողոքի ակցիայի շրջանակներից: «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» շարժումը պահանջում էր Գարեգին Բ-ի հրաժարականը, իսկ հուլիսի 6-ին շարժման մասնակիցները ներխուժեցին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի վարչական շենք և հայտարարեցին անժամկետ նստացույց: Եկեղեցու ղեկավարությունն իրավապահ մարմիններից պահանջեց ապահովել Մայր Աթոռի բնականոն գործունեությունը: [Հաղորդագրություն 2018 թվականի հուլիսի 6-ին Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի վարչական շենք ներխուժելու մասին](#)

Լուսանկարում՝ «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» նախաձեռնության անդամների նստացույցը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի դիվանատան շենքում:

Ակցիան ուներ նաև կրոնական որոշակի շրջանակների հետ առնչություններ: «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» շարժման շուրջ տեղի ունեցող իրադարձությունների մասնակիցների թվում կային նաև բողոքական շրջանակների ներկայացուցիչներ, այդ թվում՝ «Կյանքի խոսքի» հետևորդներ: Նրանց ներկայությունը նկատելի էր հենց իրադարձությունների վայրում: Հետագայում «Կյանքի խոսքի» ներկայացուցիչները հերքեցին շարժման հետ կազմակերպական կապը, սակայն ակցիայի մասնակիցների թվում այդ շրջանակների ներկայացուցիչների ներկայությունն առանձին հանրային քննարկման առարկա դարձավ:

Ռուս կրոնագետ Ռոման Լուսկինի ուսումնասիրության մեջ արձանագրված է, որ 2018 թվականին «Կյանքի խոսքին» մեղադրում էին քաղաքական ակտիվություն

ցուցաբերելու և Կաթողիկոսի դեմ հանդես եկող շարժման հետ կապ ունենալու մեջ: Հովիվ Արմեն Լուսյանը հերքում էր այդ մեղադրանքները՝ «Կյանքի խոսքի» և «Նոր Հայաստան, Նոր հայրապետ» շարժման միջև կապի մասին պնդումները համարելով «ծիծաղելի և անհիմն»: [Ուման Լուսկինի ուսումնասիրությունը Հայաստանի բողոքական եկեղեցիների մասին](#)

Սակայն կան նաև ավելի կոնկրետ տեղեկություններ: 2018 թվականի հուլիսի 20-ի հրապարակման մեջ նշվում էր, որ հակաեկեղեցական շարժման ակտիվիստներից Վահե Պետրոսյանը «Կյանքի խոսքի» անդամ է: Նույն հրապարակման մեջ խոսվում էր նաև աղանդավորական շրջանակների ներկայացուցիչների կողմից շարժմանը ֆինանսական աջակցություն ցուցաբերելու մասին: [Հրապարակում շարժման ակտիվիստների և «Կյանքի խոսքի» միջև կապերի մասին](#)

Կա ևս մեկ ուշագրավ հանգամանք: Էջմիածնի վարչական շենքը գրավելու օրը ոստիկանությունը տեղի ունեցող իրադարձությունների վերաբերյալ մի քանի հաղորդում էր ստացել: Ինչպես տեղեկացնում էր «Ազատություն» ռադիոկայանը, դիմումներից մեկը վերաբերում էր հոգևորականների նկատմամբ այն անձանց հարձակմանը, որոնց դիմումատուներն անվանում էին «աղանդավորներ», իսկ մյուսը՝ ցուցարարների կողմից վարչական շենք ներխուժելուն և պահակախմբի աշխատակցի վրա հարձակվելուն: Ոստիկանությունը գտնվում էր դեպքի վայրում: [«Ազատություն» ռադիոկայանի ռեպորտաժը 2018 թվականի հուլիսի 6-ի իրադարձությունների մասին](#)

Սակայն շենքն անմիջապես ազատելու գործողություններ չձեռնարկվեցին: Հայ Առաքելական եկեղեցին հայտարարում էր, որ հենց առաջին օրվանից դիմել էր ոստիկանությանը՝ պահանջելով վերականգնել կարգուկանոնը, սակայն ցուցարարները շարունակում էին մնալ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի տարածքում: Իրավապահ մարմինների ներկայացուցիչների մեկնաբանությամբ՝ ոստիկանությունը բավարար լիազորություններ չունեի նրանց տարածքից հեռացնելու համար: [«Արմենայրեսի» հրապարակումը Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի դիրքորոշման և ոստիկանության անգործության մասին](#)

Միայն հուլիսի 10-ին ոստիկանությունն ազատեց վարչական շենքի տարածքը բողոքի ակցիայի մասնակիցներից: Այսպիսով, շենքի գրավման և իրավապահ մարմինների փաստացի միջամտության միջև անցավ մի քանի օր: [«Արմենայրեսի» հաղորդագրությունը ոստիկանության կողմից Էջմիածնի վարչական շենքն ազատելու մասին](#)

Սակայն դրանից հետո էլ ճնշումները շարունակվեցին: Հուլիսի 14-ին ակտիվիստները փակեցին Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ավտոմեքենայի ճանապարհը՝ վանկարկելով նրա հրաժարականի պահանջը: Միջադեպից հետո ոստիկանությունը սկսեց պարզել մասնակիցների ինքնությունը և տեղի ունեցածի հանգամանքները: [«Արմենայրեսի» հաղորդագրությունը Կաթողիկոսի ավտոմեքենայի ճանապարհը փակելու մասին](#)

Այսպիսով, իրադարձությունների շղթան միանգամայն հստակ պատկեր է ներկայացնում. իշխանափոխությունից հետո ձևավորվում է Կաթողիկոսի

հրաժարականը պահանջող շարժում, որի մասնակիցները ներխուժում են Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի վարչական շենք: Բողոքի ակցիայի մասնակիցների թվում առկա են բողոքական կրոնական շրջանակների ներկայացուցիչներ: Հրապարակվում են կոնկրետ տեղեկություններ շարժման ակտիվիստների հետ կապ ունեցող «Կյանքի խոսքի» անդամների մասին: Ոստիկանությունը հաղորդումներ է ստանում հոգևորականների նկատմամբ հարձակումների և «աղանդավորների» մասնակցության վերաբերյալ: Եկեղեցին պահանջում է պետության միջամտությունը, սակայն ոստիկանությունը մի քանի օր շարունակ չի ազատում գրավված տարածքը: Այնուհետև հակամարտությունն ուղղվում է անմիջապես կաթողիկոսի դեմ:

Եկեղեցու շուրջ հակամարտությունից՝ պետական ահաբեկչություն

2025 թվականի մայիսից Հայաստանի իշխանություններն [ակտիվորեն վարում են հակաեկեղեցական քաղաքականություն](#) և ձգտում հասնել Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրաժարականին:

Չորս բարձրաստիճան հոգևորականներ գտնվում են կալանքի տակ՝ պաշտպանական կողմի գնահատմամբ՝ շինծու մեղադրանքներով:

Լուսանկարում՝ Բագրատ Սրբազանի
ծերբակալությունը

Լուսանկարում՝ Միքայել Սրբազանի
դատավարությունը

Վարչապետն ու տասը պառակտիչ եպիսկոպոսներ ստորագրել են Հայ Եկեղեցու այսպես կոչված «նորոգման» վերաբերյալ շրջանակային փաստաթուղթ:

Լուսանկարում՝ Նիկոլ Փաշինյանը և պառակտիչները

2025 թվականից հետո պետության և Հայ Առաքելական Եկեղեցու միջև հակամարտությունը տեղափոխվեց միանգամայն այլ հարթություն:

2026 թվականի օգոստոսի 24-ին Նիկոլ Փաշինյանը, ներկայացնելով կառավարության 2026–2031 թվականների ծրագիրը, հայտարարեց Հայ Առաքելական Եկեղեցում «խորքային համակարգային ճգնաժամի» առկայության մասին և տեղեկացրեց հատուկ զեկույցի նախապատրաստման մասին: [Փաշինյանի հայտարարությունը Հայ Առաքելական Եկեղեցում «համակարգային ճգնաժամի» վերաբերյալ](#)

Սեպտեմբերի 24-ին ՀՀ վարչապետի աշխատակազմի Հանրային կապերի և տեղեկատվության կենտրոնը հրապարակեց նրա հանձնարարությամբ պատրաստված զեկույցը: Փաստաթղթում ներկայացված են 16 հանգամանքներ, որոնք հեղինակները դիտարկում են որպես ճգնաժամի դրսևորումներ, այդ թվում՝ ֆինանսական գործունեության ոչ թափանցիկությունը, կադրային քաղաքականությունը, եկեղեցական գործունեության քաղաքականացումը և արտաքին ազդեցությունը: Փաստաթղթով առաջարկվում է նաև ճգնաժամի հաղթահարման հինգ փուլից բաղկացած ծրագիր: [Հրապարակում կառավարության զեկույցի մասին](#)

Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը հանդես եկավ հակադիր գնահատականով՝ փաստաթուղթն անվանելով «հակասահմանադրական, հակականոնական և

անօրինական» և հայտարարելով պետության կողմից Եկեղեցու ներքին կյանքին միջամտելու մասին: [Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի հայտարարությունը](#)

Այսպիսով, ավարտվեց ներքևից իրականացվող ճնշումներից՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի շուրջ կազմակերպվող հանրահավաքներից և բողոքի ակցիաներից, դեպի վերևից իրականացվող ճնշումների անցումը, երբ արդեն պետական ապարատը ձևակերպեց Եկեղեցու «ճգնաժամի հաղթահարման» սեփական ծրագիրը:

ՆԱՐԵԿ ՄԿՐՏՉՅԱՆԸ ԵՎ «ԿՐՈՆԱԿԱՆ ԴԻՎԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆԸ». ՄՈՐՄՈՆՆԵՐԻՑ ԵՎ PRAY.COM-ԻՑ ՄԻՆՉԵՎ BILLY GRAHAM EVANGELISTIC ASSOCIATION

[168.am պարբերականն ուշադրություն է հրավիրում](#) ԱՄՆ-ում Հայաստանի դեսպան Նարեկ Մկրտչյանի ակտիվ շփումներին տարբեր կրոնական կառույցների հետ և հարց բարձրացնում, թե ինչով է պայմանավորված ՀՀ դեսպանության նման հետևողական կրոնական օրակարգը: Հրապարակման առիթ է հանդիսացել Մկրտչյանի հանդիպումը Հիսուս Զրիստոսի Վերջին Օրերի Սրբերի Եկեղեցու, առավել հայտնի որպես «մորմոնական եկեղեցի», ղեկավարների հետ:

Լուսանկարում՝ Նարեկ Մկրտչյանի հանդիպումները կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ

Ինչպես գրում է **168.am**-ը, դեսպանը հայտարարել է, որ այդ եկեղեցին, ինչպես նաև մի շարք այլ կրոնական կազմակերպություններ, ազատորեն գործում են Հայաստանում, քանի որ կրոնի ազատությունը ժողովրդավարության կարևոր բաղադրիչներից է: Պարբերականն այս հայտարարությունները համադրում է Հայ Առաքելական Եկեղեցու նկատմամբ Փաշինյանի իշխանությունների վերաբերմունքի հետ և ընդգծում, որ Գարեգին Բ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի և այլ բարձրաստիճան հոգևորականների նկատմամբ իշխանության ներկայացուցիչները, 168.am-ի գնահատմամբ, դրսևորում են «գրոյական հանդուրժողականություն»:

168.am-ը ներկայացնում է Մկրտչյանի՝ կրոնական շրջանակների հետ շփումների ամբողջական ժամանակագրությունը 2025 թվականի օգոստոսին դեսպան նշանակվելուց հետո:

2025 թվականի սեպտեմբերին նա հանդիպել է **Pray.com** հարթակի համահիմնադիր Մեթ Փոթերի հետ: Հաղորդվել է հարթակում Հայաստանի քրիստոնեական պատմությունն ու ժառանգությունը ներկայացնելու հնարավորության մասին: Նույն ամսին տեղի է ունեցել հանդիպում Բիլլի Գրեհեմի ավետարանչական ընկերակցության

(Billy Graham Evangelistic Association) փոխնախագահ Վիկտոր Հեմի հետ, որի ընթացքում կողմերը պատրաստակամություն են հայտնել համագործակցելու քրիստոնեական օրակարգին առնչվող հարցերում:

Հոկտեմբերին Մկրտչյանն ընդունել է ԱՄՆ-ի Ադոլֆի ազգային օրվա կազմակերպության նախագահ Զեթի Բրենցելին, իսկ դեկտեմբերին հանդիպել է ԱՄՆ Պետդեպարտամենտի՝ միջազգային կրոնական ազատության հարցերով ներկայացուցիչ Այզեք Սիքսին և ընդգծել կրոնի ազատության նշանակությունը Հայաստանում ժողովրդավարության համար:

Պարբերականը հիշատակում է նաև **Save Armenia** կազմակերպության ղեկավարների և ներկայացուցիչների հետ հանդիպումը, այդ կազմակերպության ներկայացուցիչների մասնակցությունը Վաշինգտոնի Աստվածաշնչի թանգարանին Փաշինյանի նվիրաբերած Աստվածաշնչի փոխանցման արարողությանը, ինչպես նաև անձամբ Փաշինյանի մասնակցությունը Կրոնական ազատության միջազգային գագաթնաժողովին:

Այս հանդիպումների հաջորդականության առնչությամբ **168.am**-ը հարց է բարձրացնում կրոնական նման ակտիվության բնույթի և ակունքների վերաբերյալ. արդյո՞ք տարածաշրջանային լուրջ մարտահրավերների պայմաններում կրոնական կազմակերպությունների հետ փոխգործակցությունը Հայաստանի պետության առաջնահերթություններից է, թե՞ դա անձամբ դեսպանի նախաձեռնությունն է:

Պարբերականն առանձին ուշադրություն է հրավիրում Pray.com հարթակի վրա: 168.am-ի մեկ այլ հրապարակման մեջ Հակոբ Բադալյանը հարթակը բնութագրում է որպես «կրոնական քարոզչության» հարթակ և ենթադրում, որ այն կարող է կապված լինել ԱՄՆ-ի պահպանողական թևի քաղաքական և կրոնական շահերի հետ:

Նույն հրապարակման մեջ նա նաև ենթադրություն է հայտնում, որ կրոնական կազմակերպությունները կարող էին առնչություն ունենալ Մկրտչյանի՝ դեսպան նշանակվելու գործընթացին, և կրոնական գործունե կապում է Հայ Առաքելական Եկեղեցու ղեկավարության շուրջ ծավալվող հակամարտության հետ:

Իր հրապարակման եզրափակիչ մասում 168.am-ը կրկին հարց է բարձրացնում, թե իրականում ինչ գործունեությամբ է զբաղվում ԱՄՆ-ում Հայաստանի դեսպանությունը, երբ Հայաստանի իշխանությունները միաժամանակ սուր հակամարտության մեջ են Հայ Առաքելական Եկեղեցու, Կաթողիկոսի և մի շարք բարձրաստիճան հոգևորականների հետ, մինչդեռ նույն իշխանությունների նշանակած դեսպանն ակտիվորեն հանդիպումներ է ունենում տարբեր կրոնական և «աղանդավորական» կազմակերպությունների ներկայացուցիչների հետ:

Պարբերականն ուղղակիորեն հարցադրում է անում. ի՞նչ ծրագրեր են իրականացվում այդ շփումների շրջանակում:

Նոր կրոնական ենթակառուցվածք

Հենց այս ֆոնին առանձնապես ուշագրավ են 2026 թվականի հոկտեմբերի իրադարձությունները:

Հոկտեմբերի 1-ին Նիկոլ Փաշինյանն ընդունել է Սպիտակ տան հավատքի հարցերով գրասենյակի (White House Faith Office) ավագ խորհրդական Պաուլա Ուայթ-Քեյնին, որն Հայաստան էր ժամանել՝ մասնակցելու Armenia Prayer Breakfast-ին (Հայաստանի աղոթքի Նախաճաշ): Փաշինյանն ընդգծել է երկխոսության կարևորությունը, իսկ Ուայթ-Քեյնը հայտարարել է ինչպես Հայաստանի կառավարության, այնպես էլ ԱՄՆ-ի հայ հոգևոր առաջնորդների հետ սերտ համագործակցության շահագրգռվածության մասին:

Լուսանկարում՝ Նիկոլ Փաշինյանն ընդունել է Փաուլա Ուայթ-Քեյնին

[Արմենապրես — Փաշինյանի հանդիպումը Փաուլա Ուայթ-Քեյնի հետ](#)

Նույն օրերին Փաշինյանը հանդիպեց նաև Միջազգային կրոնական ազատության հարցերով ԱՄՆ հանձնաժողովի (USCIRF) Նախագահ Ասիֆ Մահմուդի հետ, որը նույնպես ժամանել էր Armenia Prayer Breakfast-ի (Հայաստանի աղոթքի Նախաճաշ) հետ կապված: Վարչապետն առանձնակի նշեց այս հարթակում երկարաժամկետ երկխոսություն և գործնական համագործակցություն կառուցելու հնարավորությունը:

«Արմենապրես» — [Փաշինյանի հանդիպումը USCIRF Նախագահի հետ](#)

Բուն միջոցառումը՝ 2026 թվականի հոկտեմբերի 2-3-ին, Երևանում հավաքեց պետական մարմինների, դիվանագիտության, բիզնեսի, կրոնական կազմակերպությունների և քաղաքացիական ոլորտի ներկայացուցիչների Հայաստանից և այլ երկրներից: Պաշտոնական մասում ելույթ ունեցան բարձրաստիճան ամերիկացի ներկայացուցիչներ, իսկ վարչապետը մասնակցեց ինչպես բուն միջոցառմանը, այնպես էլ պաշտոնական ճաշկերույթին:

Լուսանկարում՝ աղոթքի նախաճաշի մասնակիցները

Լուսանկարում՝ Նիկոլ Փաշինյանի ելույթը աղոթքի նախաճաշին

[Ռեպորտաժ երկրորդ Armenia Prayer Breakfast-ի մասին](#)

Այսպիսով, 2026 թվականի վերջին կրոնական թեմատիկայի շուրջ ձևավորվեց Նոր միջազգային հարթակ, որտեղ միաժամանակ ներկա են Հայաստանի կառավարությունը, ամերիկյան պետական կառույցները, կրոնական կազմակերպությունները, դիվանագետները և բիզնեսի ներկայացուցիչները:

Հենց այստեղ են հատվում մեր հետաքննության երկու ուղղությունները:

Մի կողմից՝ վերազգային կրոնական ցանցերի, այդ թվում՝ «Կյանքի խոսքի» բազմամյա գործունեությունը, որոնք կառույցներ ունեն Հայաստանում, Ադրբեջանում և այլ երկրներում:

Մյուս կողմից՝ Հայ Առաքելական Եկեղեցու ինստիտուցիոնալ դիրքերի հետևողական թուլացումը. սկզբում՝ «Նոր Հայաստան, Նոր հայրապետ» շարժման նման հասարակական արշավների միջոցով, այնուհետև՝ քրեական և քաղաքական հակամարտությունների, իսկ 2026 թվականին արդեն՝ «ճգնաժամի հաղթահարման» պաշտոնապես ձևակերպված պետական ծրագրի միջոցով:

Երկու դիմակ. Մոնթե Մելքոնյանից մինչև Հիսուս Քրիստոս

Նիկոլ Փաշինյանի քաղաքական կենսագրության մեջ առանձնանում են երկու ուշագրավ կերպարներ, որոնք նա օգտագործել է իշխանության համար պայքարի տարբեր փուլերում:

2018 թվականին, երբ անհրաժեշտ էր հանրությանը քիչ հայտնի ընդդիմադիր քաղաքական գործչին վերածել համազգային նշանակության առաջնորդի, նա իր շուրջ ձևավորեց «Ժողովրդական մարտիկի» կերպար: Մորուքը, զինվորական համազգեստը և վիրակապված ձեռքն ուղղակի զուգորդումներ էին առաջացնում Արցախի լեգենդար հրամանատար Մոնթե Մելքոնյանի հետ:

Ռուսական և հայկական լրատվամիջոցներն ուղղակիորեն ուշադրություն էին հրավիրում այդ կերպարների նմանության վրա, իսկ [«Sputnik Արմենիա»-ն](#) Փաշինյանի զինվորական համազգեստն ու մորուքը ներկայացնում էր որպես գիտակցաբար ընկալվող խորհրդանշաններ՝ դրանք կապելով Մոնթե Մելքոնյանի կերպարի հետ:

Այս կերպարը գործում էր որպես քաղաքական նշանային համակարգ. Փաշինյանը ներկայանում էր ոչ թե պարզապես որպես բողոքող քաղաքական գործիչ, այլ որպես Արցախի պատերազմի հերոսին արտաքնապես նմանվող անձ:

Իշխանության գալուց հետո զինվորական համազգեստն անհետացավ: 2020 թվականի պարտությունից, Արցախի կորստից և Նախկին հայրենասիրական պատումի փլուզումից հետո անհրաժեշտ դարձավ նոր խորհրդանիշ՝ այս անգամ ոչ թե ռազմական, այլ սրբազան: Այդ խորհրդանիշը դարձավ Հիսուս Բրիստոսը: 2024 թվականին Փաշինյանը հայտարարեց, որ Բրիստոսն իր համար ոչ միայն Աստծո Որդին է, այլև «առաջնորդի իդեալական կերպար» և «երբևէ երկրի վրա ապրած մեծագույն հեղափոխականը»: Դրանից հետո նա իր «Քաղաքացիական պայմանագիր» կուսակցության «մահն» ու «հարությունը» համեմատեց ավետարանական պատմության հետ: [News.am. Փաշինյանի հայտարարությունը, 2024 թվականի մարտի 30](#)

2026 թվականին այս հռետորաբանությունը շարունակություն ստացավ արդեն պետական մակարդակով: Հոկտեմբերի 3-ին, ելույթ ունենալով Հայաստանի Հանրապետության երկրորդ Ադրթքի Նախաճաշին, Փաշինյանը հայտարարեց, որ ժամանակակից ժողովրդավարության արմատները Բրիստոսի մեջ են, իսկ քաղաքական գործիչները, որոնք քաղաքից քաղաք և տնից տուն են շրջում՝ տարածելով իրենց գաղափարները, ըստ էության, հետևում են Հիսուս Բրիստոսի օրինակին: [Փաշինյանի պաշտոնական ելույթը երկրորդ Ադրթքի Նախաճաշին](#): Այսպիսով, ութ տարվա ընթացքում խորհրդանշական կերպարները արմատապես փոխվել են. սկզբում ազգային հերոսի կերպարի տեսողական յուրացում, այնուհետև՝ Բրիստոսի կերպարի քաղաքական յուրացում: Առաջին դեպքում խոսքը ազգային-ռազմական խորհրդանշանների միջոցով իշխանության լեգիտիմացման մասին էր, երկրորդ դեպքում՝ կրոնական կերպարի միջոցով քաղաքական ուղեգծի լեգիտիմացման: Եվ այստեղ առաջանում է հատկապես սուր հակասություն. պետությունը, որի ղեկավարը հրապարակայնորեն հղում է անում Բրիստոսին և խոսում Հայաստանի Հանրապետության քրիստոնեական ինքնության մասին, միաժամանակ բացահայտ հակամարտության մեջ է մտնում Հայ Առաքելական Եկեղեցու հետ: Այժմ, Բրիստոսի դիմակի ներքո, Փաշինյանը փորձում է քանդել հայոց պետականության և ազգային ինքնության պաշտպանության վերջին պատվարը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ. ԴԱՏԱՎՃԻՌ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՆ

Սթենֆորդի համալսարանի քաղաքագիտության դոկտոր Արթուր Խաչիկյանը ձևակերպել է իր դատավճիռը. «Ավետարանականները պառակտում կառաջացնեն

Հայոց Եկեղեցում: Նրանք իրենց կենթարկեցնեն Հայոց Եկեղեցին և կկառավարեն այն կամ Հայաստանում կստեղծեն իրենց սեփական եկեղեցին: Նրանք իրենց ձեռքը կվերցնեն Հայոց Եկեղեցու ունեցվածքը: Հայերը դուրս կմղվեն Երուսաղեմից... Սա կհանգեցնի նաև հայկական սփյուռքի ձուլմանը՝ Թուրքիայի դարավոր երազանքին»:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին վերջին պատվարն է: Վերջին հաստատությունը, որը պահպանել է իր պատմական և հոգևոր անկախությունը քաղաքական իրավիճակի փոփոխություններից: Հենց այդ պատճառով է Փաշինյանն այդպիսի կատաղությամբ հարձակվում նրա վրա. նա չի վերահսկում Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը:

Աղանդավորական կազմակերպությունները ներթափանցել են խորհրդարան, Երևանի քաղաքապետարան, վարչապետի մերձավոր շրջապատ: Նրանք վերահսկում են շինարարական բիզնեսը, հյուրանոցները, ինտերնետային ծառայություններ մատուցող ընկերությունները: Նրանք տեղեկություններ են հավաքում քաղաքացիների մասին: Նրանք կապեր ունեն Թուրքիայի և Ադրբեջանի հետ:

Հայաստանը կանգնած է ինքնիշխանությունը կորցնելու շեմին: Եվ դա տեղի է ունենում ոչ թե ռազմական ներխուժման, այլ հանրային գիտակցության լուռ օկուպացիայի միջոցով՝ աղանդ առ աղանդ, հետևորդ առ հետևորդ, դուլար առ դուլար:

